

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ОСВІТИ**

До захисту допустити:
Завідувач кафедри

_____ Голюк О.А.
(підпис) (ПІБ завідувача кафедри)

« 22 » грудня 2023 р.

**«ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ У СТАРШИХ КЛАСАХ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Менеджмент. Управління закладом
загальної середньої освіти»
Кузіної Юлії Володимирівни
Науковий керівник:
Задорожна-Княгницька Л. В.,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та освіти
Рецензент:
Зьома Н.О., Директор ЗОШ
I-III ступенів №10
м. Маріуполя

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ____ » _____ 202 ____ р.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	7
1.1. Характеристика базових понять дослідження	7
1.2. Ступінь дослідженості проблеми організації профільної освіти у Польщі.....	23
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФІЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ.....	40
2.1. Структура загальної середньої освіти у Польщі.....	40
2.2. Організація профільної освіти у польських закладах різни типів.....	49
2.3. Перспективні напрями використання польського досвіду організації профільного навчання в освітніх закладах України.....	60
Висновки до розділу 2.....	70
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗОШ – загальноосвітня школа

МОН – міністерство освіти і науки

ЗУ – Закон України

ОЕСР - Організації економічного співробітництва та розвитку

ЄС – Європейський Союз

ВСТУП

Актуальність теми. Освітній сектор України переживає процес системної модернізації, який супроводжується кризовими явищами. Закон України «Про освіту» встановив модель школи, яка передбачає профільну форму навчання. Профільна освіта не є чимось новим для української освітньої системи, але, на жаль, дотепер не була повністю реалізованою в старшій школі. Дуже часто можна стикнутися з проблемами у профільній освіті, яка базується на інтересах вчителів, а не здобувачів освіти. Це призводить до того, що навчання в так званих профільних класах не забезпечує їх глибокими знаннями, практичними навичками і, що найважливіше, змушує їх шукати додаткові заняття поза межами школи, щоб вирівняти прогалини в знаннях.

Реформування освіти і запуск Нової української школи почались з 1 вересня 2018 року. Наразі реформи вже здійснені в початковій та базовій школах, але незабаром схожі значущі зміни стосуватимуться і старшої школи. Деякі з проблем профільної освіти включають обмежений вибір спеціальностей, імовірність застарілого змісту програм та недостатню адаптованість до швидких змін у суспільстві та ринку праці. Тому організація ефективної старшої профільної школи є одним із викликів, який вже стоїть перед українським суспільством загалом та освітньою спільнотою зокрема. Саме тому потрібно заздалегідь проаналізувати та вивчити обставини, щоб зменшити ризики і мінімізувати помилки, важливо правильно визначити шлях розвитку, враховуючи інтереси всіх учасників освітнього процесу. Все це відображає актуальність даної теми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливість та необхідність профільного навчання в Україні неодноразово розкривали у своїх працях науковці Н. Буринська, М. Бурда, В. Буряк, С. Гончаренко, В. Кизенко, Ю. Мальований, В. Паламарчук, О. Савченко, О. Ярошенко. Науковцями

акцентовано увагу на створенні оптимальних умов для розкриття талантів, розвитку інтересів та здібностей кожного здобувача освіти старших класів за допомогою різноманітних методів, форм і засобів навчання, які адаптовані до індивідуальних здібностей здобувачів освіти. Основною складовою цього підходу є надання кожному з них можливості вибору. Такий підхід спрямований на запобігання нівелюванню особистості кожного здобувача освіти.

Метою роботи є аналіз процесу впровадження профільного навчання у старших класах загальноосвітньої школи Польщі.

Для реалізації поставленої мети нами намічені такі завдання:

1. Охарактеризувати базові поняття дослідження організації профільного навчання у старших класах загальноосвітньої школи;
2. Визначити ступінь дослідженості проблеми організації профільної освіти у Польщі;
3. Здійснити аналіз організації профільної освіти у польських закладах різних типів;
4. Запропонувати напрями використання польського досвіду організації профільного навчання для старших класів загальноосвітньої школи України.

Об'єкт дослідження – система освіти Польщі.

Предмет дослідження – організація профільного навчання в загальноосвітніх закладах Польщі.

Матеріали та методи дослідження. Для розкриття та обґрунтування питань плану були застосовані, зокрема, такі методи, як *теоретичні*: аналіз наукової літератури, системно-структурний та системно-функціональний аналіз – для з'ясування ступеня дослідженості обраної проблеми організації профільної освіти у Польщі, обґрунтування основних періодів розвитку профільної освіти в Республіці Польща; порівняльний аналіз для зіставлення змісту базових понять дослідження та визначення відмінностей у навчальних системах; абстрагування, конкретизація та узагальнення теоретичних

положень з метою виокремлення законодавчих та організаційних змін у розвитку профільної освіти Республіки Польща, визначення перспективних напрямів впровадження польського досвіду з розвитку профільної освіти в Україні; *емпіричні*: бесіди зі здобувачами освіти, вчителями – для конкретизації фактичної інформації; *статистичні* – для кількісного та якісного аналізу отриманих даних.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони сприяють вдосконаленню системи профільної освіти в старших класах загальноосвітньої школи в Україні. Результати дослідження можуть бути використані для розробки програм навчання, підвищення якості педагогічного процесу та покращання підготовки здобувачів освіти до подальшого навчання.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи здійснювалась шляхом публікації статті «Структура загальної середньої освіти у Польщі» у збірнику наукових праць «Магістерські студії психолого-педагогічного факультету Маріупольського державного університету».

Структура роботи: робота складається із вступу, 2 розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг курсової роботи становить 82 сторінки, основний текст роботи представлено на 71 сторінці, список використаних джерел нараховує 69 найменувань на 8 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОЇ ОСВІТИ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

1.1. Характеристика базових понять дослідження

Українське суспільство потребує значних економічних, політичних та соціальних перетворень, що передбачають нагальні зміни у сфері освіти. Українська школа вимагає досить швидкої, хоча і непростой модернізації при відмові від традиційних стереотипів із розробленням нових принципів шкільної освіти, що диктує нове формування змісту, методів профільного навчання та досліджень базових понять профільної освіти. З іншого боку, це передбачає розвиток сприятливих умов з урахуванням як індивідуальних особливостей, так і задоволення інтересів й потреб здобувачів освіти та для формування орієнтації їх на майбутню професійну діяльність. Саме тому з боку держави є цілеспрямовані законодавчі ініціативи на становлення особистісно орієнтованої парадигми виховання й навчання у вітчизняних школах, удосконалення методів, форм й засобів навчання, розвитку сучасних педагогічних технологій, модернізації змісту підручників та шкільних програм. На основі цього, враховуючи потреби сучасного світу та індивідуальні особистісні та кар'єрні амбіції здобувачів освіти, дедалі більшого значення набуває профільна освіта [5, с. 258]. Зокрема, «профіль» у контексті освіти в більшій мірі характеризується як інформація про навчальний прогрес, інтереси, здібності та інші характеристики, які допомагають адміністрації школи краще розуміти кожного здобувача освіти та надавати йому відповідну підтримку [24].

Профілізація в освіті являє собою процес спрямування навчання у певному напрямку або спеціалізацію залежно від інтересів, здібностей та кар'єрних цілей здобувачів освіти. Це дозволяє їм глибше розвивати конкретну

галузь знань або навичок і готуватися до майбутньої професії. У багатьох системах освіти це впроваджується на різних етапах, наприклад, у середній школі або у закладі вищої освіти, де студенти можуть вибирати спеціалізовані курси чи напрями навчання.

Для старших класів загальноосвітньої школи (ЗОШ) освіта має важливе значення, адже готує здобувачів освіти для подальшого навчання у закладах вищої освіти. Ось декілька ключових аспектів [23]:

- здобуття загальних знань, оскільки у цьому віці здобувачі освіти розширюють свої знання в різних предметах, що допомагають їм розуміти світ навколо себе;

- розвиток важливих для життя навичок, що відбувається саме в період навчання у старших класах (комунікація, аналітичне мислення, критичне мислення та робота в команді);

- підготовка до вищої освіти, адже у старших класах здобувачі освіти готуються до вступу в заклади вищої освіти, вивчаючи обов'язкові та спеціалізовані предмети;

- формування цінностей, моральних принципів та соціальної відповідальності здобувачів освіти;

- підготовка до вибору кар'єри, де здобувачі освіти мають можливість дізнатися більше про свої інтереси та можливості, що може допомогти їм зробити більш обдуманий вибір щодо майбутньої професії.

Статтею 53 Конституції України встановлено, що кожен має право на освіту, а повна загальна середня освіта є обов'язковою [13]. Серед основних проблем загальної середньої освіти можна виділити непрактичність, перевантаження здобувачів освіти на всіх етапах навчання, теоретизація навчальних планів і змісту підручників, незацікавленість здобувачів освіти і вчителів у кінцевих результатах. Ці проблеми стали поштовхом до процесу реформування галузі та запровадження Нової української школи 1 вересня 2018

року [25]. Закон України «Про освіту», який набув чинності у вересні 2017 року, також уточнив модель старшої школи, яка має стати трирічною профільною [33].

Профільна освіта – не нове явище для української освітньої системи, але, на жаль, ще не стала повсюдним та типовим явищем для сучасної вищої школи.

Профільна освіта – це вид освіти, що спрямований на підготовку здобувачів освіти у певному конкретному напрямку або сфері знань. Він дозволяє учням старших класів ЗОШ вибрати певну спеціалізацію або глибше вивчити певну галузь знань, яка їх зацікавила, або, в якій вони планують розвиватися і працювати в майбутньому [32].

Профільна освіта може бути введена на різних рівнях освітньої системи, включаючи середню школу. Наприклад, учні середніх класів можуть вибирати профільні предмети, які дозволять їм швидше поглибити знання з конкретних природничих наук, таких як математика, мистецтво, гуманітарні науки тощо.

Питання профільної освіти вивчається і розкривається різними науковцями. Так Н. Бібік, Г. Васьківська, О. Ляшенко, І. Осмолівська, О. Савченко, С. Трубачева, Н. Шиян наполягають на тому, що метою профільного навчання виступає систематичний вплив на розвиток творчого, інтелектуального та професійного потенціалу суспільства в цілому, а також спонукання до максимального розкриття потенціалу кожного індивіда у суспільстві [28; 29; 42; 46].

Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17.04.2002 № 347/2002 [31] та Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-ІХ є важливими документами, які визначають стратегію розвитку освіти в Україні [44, с. 7]. Вони підкреслюють важливість нових підходів до організації освіти в старшій школі. Ці документи виділяють ключові принципи та напрями, які враховують потреби здобувачів освіти і спрямовані на покращення якості освіти. Вони також враховують ідею

профільності старшої школи, яка ретельно обґрунтована науковцями з Інституту педагогіки НАПН України [29; 40; 41].

В ст. 10 Закону України «Про освіту» акцентовано увагу на тому, що профільна середня освіта є важливим рівнем освіти, який відповідає третьому рівню Національної рамки кваліфікацій [33]. Цей рівень надає можливість здобувати освіту з академічним і/або професійним спрямуванням, що включає в себе профільне навчання з поглибленим вивченням окремих дисциплін. Таке навчання спрямоване на задоволення здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти, які планують продовжити освіту на подальших її рівнях [17, с. 12].

Закон України «Про освіту» також установлює, що з 1 вересня 2027 року тривалість навчання у профільних середніх навчальних закладах для всіх здобувачів освіти становитиме три роки. З цього моменту ліцеї, як заклади середньої освіти, отримають статус самостійних юридичних осіб [33]. Ці конкретні положення Закону чітко вказують на обов'язковість старшої профільної школи для тих, хто здобуває повну загальну середню освіту за академічним напрямом, спрямованим на подальше навчання на вищих рівнях освіти.

Профільне навчання – це вид диференційованого навчання у старших класах ЗОШ відповідно до учнівських потреб, що зумовлені орієнтацією на майбутню професію. Також профільне навчання служить як організація навчання, де зміст однієї освітньої галузі розглядається та вивчається набагато глибше та ширше, чим у змісті загальної середньої освіти, що передбачає збільшення кількості навчальних годин, що відводяться типовим навчальним планом при вивченні груп відповідних предметів галузі та введенням нових предметів на основі годин варіативної частини Базового навчального плану у профільних класах [36].

Профільний клас – це спеціалізований клас або група здобувачів освіти у середній або старшій школі, яка фокусується на певному наборі предметів або

спеціалізацій. Головним завданням профільних класів є надання здобувачам освіти можливості глибше вивчати конкретну галузь знань або підготуватися до певної професії [36]. Профільні класи допомагають здобувачам освіти підготуватися до подальших кроків у навчанні або кар'єрі, забезпечуючи їхнє спеціалізоване навчання. Це може бути особливо корисним для тих, хто вже знає, в якій галузі вони хочуть розвиватися. Наприклад, профільний клас може бути спрямований на вивчення предметів, які стосуються природничих наук, мови, мистецтва, спорту, інформатики чи інших галузей. Здобувачі освіти в таких класах мають можливість глибше розвивати свої інтереси та здібності у вибраній сфері.

Психологічною метою профільного навчання у старших класах є створення сприятливих умов для переходу до суб'єкт-суб'єктних відносин в системі "учень – учитель". Це означає, що кожен учасник педагогічної взаємодії стає не лише об'єктом навчання, але й активним суб'єктом, який бере активну участь у своєму освітньому процесі. В такому контексті здобувачі освіти взаємодіють з вчителями як рівноправні партнери, де кожен з них сприяє розвитку іншого [40, с. 53].

Важливо створити стимулююче середовище, де здобувачі освіти почуватимуться вільними виражати свої думки, ідеї та інтереси, а вчителі діють як наставники і сприяють розвитку кожного як індивідуальності. Це сприяє активному навчанню, розвитку критичного мислення та самостійності здобувачів освіти, що є важливими аспектами сучасної освіти. Саме на цьому наполягають дослідники у своїх працях, зокрема Вакуленко Т., Гриневич Л., Лінник О. та роблять акцент на тому, що в основі цих відносин перебуває спільна продуктивна діяльність учителя і здобувачів освіти, яка забезпечує їх саморозвиток [25].

Організація ефективної профільної освіти є одним із важливих завдань української освітньої громади. Важливо уникати ототожнення профільної освіти

з виключно професійною підготовкою, оскільки вона також має спрямовувати на розвиток загальних компетентностей та особистісного росту здобувачів освіти. Справжній успіх полягає в тому, щоб вивчити і врахувати індивідуальні потреби та інтереси здобувачів освіти, надаючи їм можливість обирати напрям, який відповідає їхнім здібностям і майбутнім цілям, але слід розуміти, що це різні поняття. У той час як професійне навчання являє собою набуття та вдосконалення професійних знань, умінь та навичок особою відповідно до її покликання і здібностей, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації для професійної діяльності та конкурентноспроможності на ринку праці.

Підсумовуючи вищевказане, хочемо зазначити, що профільне навчання є способом організації диференційованого навчання, що характеризує поглиблене та професійне зорієнтовання щодо вивчення циклу предметів, які є спорідненими. Тут слід відмітити, що профілі навчання в ЗОШ зумовлені:

- виробничою інфраструктурою та соціокультурною особливістю регіону до місцезнаходження закладу освіти;
- матеріально-технічними, кадровими та інформаційними ресурсами ЗОШ;
- майбутніми життєвими планами та перспективою здобуття подальшої освіти старшокласників [41; 42].

Орієнтована модель профільного навчання представлена на рис.1.1.

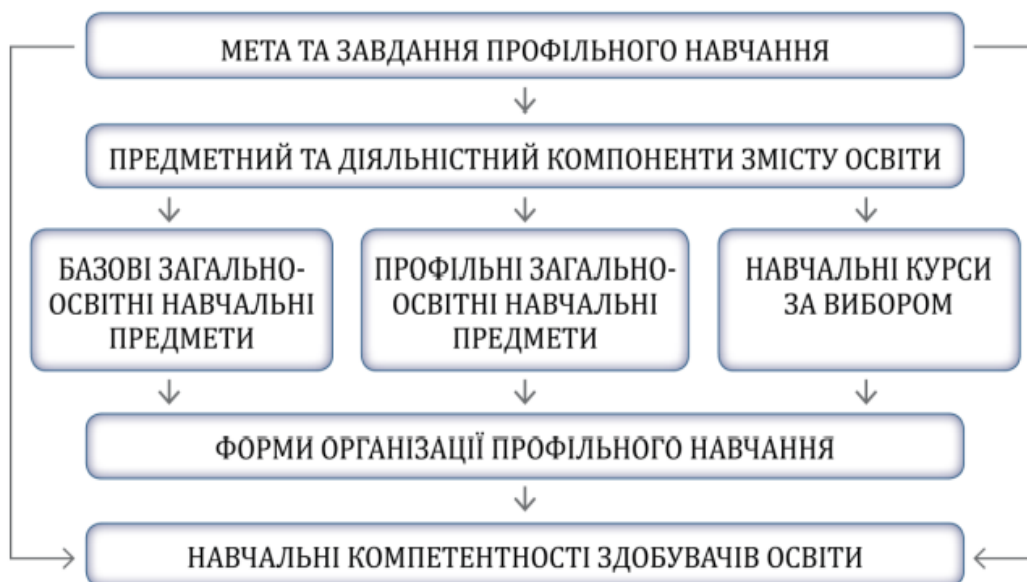

Рис. 1.1. Запропонована А. Сеїтосмановим модель профільного навчання [36]

Отже, мета та завдання профільного навчання базуються на предметному та діяльнісному компонентах змісту освіти, що включають базові та профільні загальноосвітні навчальні предмети й навчальні курси за вибором здобувачів освіти. На основі цього будуються форми організації профільного навчання, що включають навчальні компетентності здобувачів освіти.

У свою чергу, Г. О. Васьківська пропонує організацію профільного навчання, яку відобразимо у вигляді схеми, представленої на рис. 1.2.

**Рис. 1.2. Організація профільного навчання для старших класів ЗОШ
за Г. О. Васьківською**

Рис 1.2. характеризує організацію профільного навчання, що формується на основі трьох етапів: аналітичного, перспективного, виконавчого.

Аналітичний етап профільного навчання старшокласників ЗОШ служить для оцінювання мети, формулювання та вивчення завдань профільного навчання, аналізу умов, за яких його реалізуватимуть. Перспективний етап направлений на розвиток засобів та форм моделювання профільного навчання. Виконавчий етап реалізує задум та відтворює на практиці розроблений проєкт профільного навчання [42].

Головною проблемою на даний час виступає впровадження диференціації навчання та профільності в старшій школі ЗОШ. Міністерство освіти і науки України розробляє орієнтовний зміст навчальних предметів та фіксує його у відповідних програмах. Здійснення диференціації навчання й профільності в старшій школі потребує нових підходів. З психологічного погляду, здобувачі освіти відрізняються передусім якістю своїх здібностей, а потім ці здібності можуть виявлятися у кількісних проявах [24].

У структурі середньої освіти ЗОШ повинні бути два основні напрями. Перший – реалізує державні обов’язкові вимоги до загальноосвітньої

підготовки школярів, включаючи в себе рівень стандартів та академічний рівень. Другий -забезпечує індивідуальну орієнтованість навчального плану, включаючи профільну підготовку.

Здобувачі освіти старших класів ЗОШ повинні мати можливість обирати навчальні предмети і курси, які доповнюють та розширюють загальнообов'язковий навчальний зміст. Це дозволяє їм спрямовувати свою освітню підготовку на майбутню професійну сферу і приєднуватися до різних видів практичної діяльності.

Ефективність функціонування старшої профільної школи та результати профільного навчання починаються з якості організації профільної підготовки в базовій школі. Успіх старшої профільної школи неможливий без ефективної базової школи. Здобувачі освіти, завдяки якісній базовій освіті, ефективно організованій системі допрофільної підготовки та обдуманому вибору профілю навчання, завжди мають перевагу [17].

Методом допрофільної підготовки є створення освітнього середовища, сприятливого для подальшого самовизначення здобувачів освіти через організацію курсів за власним вибором, інформаційну роботу та профільну орієнтацію [28, с. 15].

Основними складовими допрофільної підготовки є ключові результати освіти:

- інтелектуальна компетентність включає здатність працювати з різноманітною інформацією та використовувати її на практиці у подальшому житті;
- діяльна компетентність – забезпечення уміння самостійно організувати навчальну діяльність та конструювати власний навчальний процес;
- рефлексивна компетентність – охоплює здатність до самооцінки та самоконтролю;

- особиста компетентність є бажанням та здатністю виявляти цілеспрямованість, ініціативу та самостійність;
- креативна компетентність – здатність до новаторських ідей і пошук нестандартних рішень;
- емоційна компетентність передбачає вміння адекватно реагувати на різноманітні, часто нестандартні, ситуації [36].

Профільна освіта виявляється через ряд важливих аспектів, які враховують потреби сучасного світу та індивідуальні особистісні та кар'єрні амбіції здобувачів освіти старших класів ЗОШ. Крім того, профільна освіта підкреслює важливість розвитку індивідуальності кожного здобувача освіти. Вона допомагає здобувачам освіти краще розуміти свої унікальні інтереси, здібності та цінності, що сприяє їхньому особистісному розвитку. Вона може сприяти більш високому рівню мотивації здобувачів освіти і кращому засвоєнню матеріалу, оскільки здобувачі освіти вивчають те, що їх цікавить і що має безпосереднє значення для них. Деякі з них зазначені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні аспекти профільної освіти старших класів ЗОШ [42]

Аспекти профільної освіти	Характеристика
Гнучкість і реагування на зміни	допомагає створити більш гнучку систему навчання, яка може швидко реагувати на зміни в суспільстві та економіці. Це особливо важливо в умовах швидкої технологічної трансформації і глобалізації
Пропозиція на ринку праці	дозволяє здобувачам освіти спеціалізуватися в конкретних галузях та отримувати практичні навички, що полегшує їхнє вступ до ринку праці та сприяє підвищенню конкурентоспроможності

Продовж. табл. 1.1

Задоволення індивідуальних потреб	дозволяє кожному здобувачеві освіти обирати свій шлях навчання, враховуючи власні інтереси, здібності та цілі. Це створює більше задоволення від навчання та збільшує мотивацію до досягнення успіху
Розвиток критичного мислення	сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та здатності до самостійного вирішення проблем, що є важливими як в особистому, так і в професійному житті
Підготовка до глобальних викликів	може включати глобальні аспекти, що допомагають здобувачам освіти розуміти міжнародні проблеми та культурну різноманітність, що є дуже актуальними в сучасному світі
Сприяння інноваціям	може сприяти інноваціям і розвитку нових технологій, оскільки вона готує студентів до роботи в спеціалізованих галузях та дослідницьких проектах

Аналізуючи табл. 1.1 можна зробити висновок, що профільна освіта старших класів ЗОШ є надзвичайно важливою, оскільки дозволяє підготувати здобувачів освіти до складних викликів і можливостей, які пропонує сучасний світ. Вона допомагає розвивати компетенції та навички, які необхідні для успіху в сучасному суспільстві.

Профільна освіта може включати елементи громадського виховання, що сприяє активній участі здобувачів освіти старших класів у суспільному та політичному житті. Вона має на меті вдосконалення якості освіти, адже створює умови для уроків та програм, які більше відповідають потребам здобувачів освіти, що може призвести до покращення загальної якості освіти.

Впровадження профільної освіти потребує активізації інновацій та технологій, що має важливе значення, оскільки це дасть доступ до впровадження інноваційних й сучасних технологій у навчальний процес ЗОШ. Вона спонукає вчителів шукати нові методи навчання та використовувати цифрові ресурси для покращення навчання [14].

Профільна освіта може відповідати потребам суспільства, готуючи кваліфіковані кадри у конкретних галузях, де виникає попит на фахівців. Це може сприяти розвитку економіки та соціальному процвітання. Саме впровадження педагогіки диференційованого навчання через профільну освіту буде сприяти розвитку, що дозволяє вчителям більше індивідуалізувати навчання для потреб кожного здобувача освіти [3, с. 92].

Профільна освіта може надавати знання та навички, які необхідні для участі в громадському житті, такі як розуміння прав людини, громадянська відповідальність та активна участь у громадських ініціативах. Вона має відповідати потребам суспільства, бо спрямована на підготовку фахівців у конкретних галузях, де є попит на висококваліфікованих спеціалістів. Наприклад, у країнах з розвиненим ІТ-сектором профільна освіта може надавати здобувачам освіти можливість глибоко вивчати інформатику та програмування, щоб задовольнити потреби цього швидкозростаючого сектору. Ця спеціалізація дозволяє випускникам профільної освіти стати більш конкурентоспроможними на ринку праці та сприяє соціальному розвитку, оскільки вони можуть працювати в галузях, які є стратегічно важливими для країни. Задоволення потреб суспільства через профільну освіту сприяє ефективнішому використанню людського потенціалу та покращенню якості робочої сили в окремих сферах економіки, технології, медицини, науки, мистецтва та інших галузях [9, с. 63].

Загалом, профільна освіта відповідає сучасним потребам і надає здобувачам освіти можливість краще підготуватися до життя в сучасному суспільстві. Вона стає ключовою складовою сучасної системи освіти.

Профільна школа найповніше реалізує принцип індивідуалізації навчання [34]. Цей принцип передбачає створення умов для максимального розвитку індивідуальних здібностей та потенціалу кожного здобувача освіти старших класів ЗОШ. Основні аспекти індивідуалізації навчання у профільній школі включають:

1. Навчальні плани розробляються для здобувачів освіти індивідуально, враховуючи їхні власні потреби, темп навчання та рівень підготовки.

2. Практичні завдання та проекти: старшокласники можуть брати участь у практичних завданнях, проектах і дослідницькій діяльності, яка відповідає їхнім інтересам та сприяє розвитку практичних навичок.

3. Вибір профілю: здобувачі освіти мають можливість обирати профіль або спеціалізацію, яка відповідає їхнім інтересам та майбутнім кар'єрним амбіціям. Це дозволяє кожному старшокласнику ЗОШ обрати навчальний шлях, який найкраще відповідає його індивідуальним потребам, надаючи можливість вибору, спрямовану навчання та підтримку для кожного здобувача освіти [36].

4. Глибше вивчення предметів: у старших класах ЗОШ можуть глибше вивчати предмети, які пов'язані з їхнім обраним профілем, надаючи можливість розширити свої знання та навички в цій галузі. Це означає, що вони можуть докладніше розглядати та розуміти матеріал, пов'язаний із своєю спеціалізацією.

Більш глибоке вивчення предметів також може включати розгляд питань, які зазвичай не включаються в загальну освіту. Це дозволяє здобувачам освіти отримати більш спеціалізовані знання та навички, які можуть бути корисними у майбутньому, коли вони обирають свої кар'єрні шляхи. Окрім того, більш глибоке вивчення предметів у профільній школі сприяє розвитку

спеціалізованих знань і підготовці здобувачів освіти до високоспеціалізованих галузей та професій [14; 15].

Для прикладу: якщо учень обрав профіль природничих наук, він може глибше вивчати предмети, такі як фізика, хімія, біологія, математика та інші, що стосуються наукових інтересів. Це дозволяє здобувачам освіти отримати більш глибоке розуміння та компетентність у цих галузях. Про цьому завданням закладу освіти є створення організаційно-педагогічних умов щодо реалізації індивідуальних освітніх траєкторій з метою забезпечення педагогічного супроводу для розроблення індивідуального освітнього плану (маршруту) [27].

На даний момент в Україні є достатня кількість ліцеїв, гімназій, закладів професійно-технічної освіти, в яких профільність втілюється на практиці. Однак профільне навчання не обмежується тільки цими закладами, воно, як зазначено, стосується і старшої школи загалом.

Слід зазначити, що індивідуальний освітній план (маршрут) будується за напрямками профілізації. Напрями профілізації характеризують, що профільна школа надає здобувачам освіти можливість більш ефективно розвивати свій потенціал та досягати кращих результатів у навчанні, враховуючи їхні індивідуальні особливості та потреби (рис.1.3).

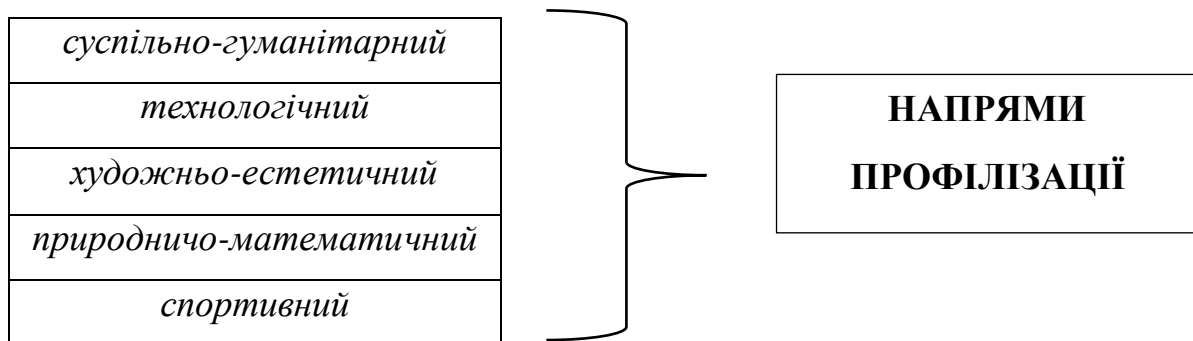

Рис. 1.3. Основні напрями профілізації

Рис. 1.3 відображає напрями профілізації, метою яких є організація різних видів занять:

– семінарські заняття дозволяють ознайомити здобувачів освіти із сучасними зарубіжними та вітчизняними концепціями індивідуалізації та диференціації навчання;

– творчі експериментальні групи зреалізуються через принцип варіативності навчання, де здобувачі освіти зможуть самостійно вибирати предметні курси чи профіль, чи гуртки, або курси із загального розвитку. Наприклад: індивідуальні консультації, платні послуги, послуги додаткових освітніх ресурсів, що надаються закладами освіти, різні творчі та дослідницькі роботи, засоби оцінювання освітньої діяльності чи якісь проекти з їхньої реалізації. Організуючи громадську діяльність при закладі освіти та поза її межами необхідно орієнтуватись на організацію профільного навчання. У контексті цього вважаємо доречним навести методику науковця Ю. Кулінка, що відображена у рис. 1.4 [17].

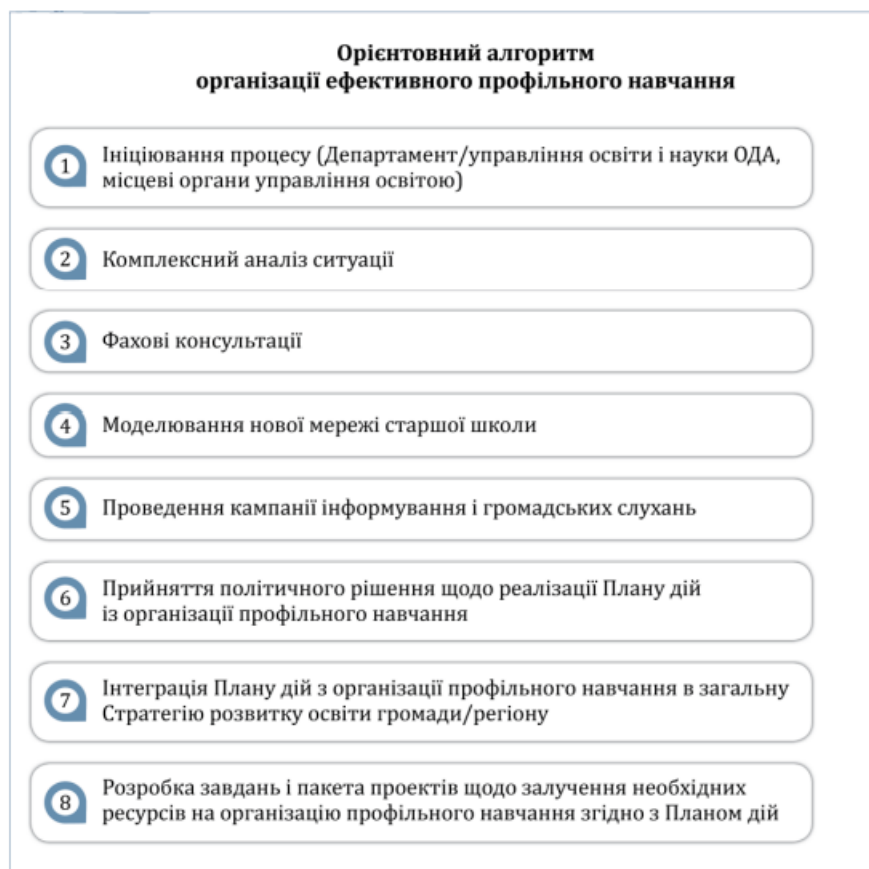

Рис. 1.4. Орієнтовний алгоритм організації ефективного профільного навчання у старших класах загальноосвітньої школи

Аналізуючи інформацію, подану у рис. 1.4 розуміємо, що перша орієнтовна група профільного навчання у старших класах ЗОШ має бути обов'язковою у здобуванні повної загальної середньої освіти за академічним спрямуванням. Слід орієнтуватися на те, що саме здобувачі освіти надалі будуть продовжувати навчатись на вищих рівнях освіти, тому модернізація мережі у старших класах має бути зосереджена під контролем керівництва та ґрунтуватися на глибшому та об'єктивнішому аналізі. Головним тут має виступати залучення усіх зацікавлених сторін.

У старших класах організація профільного навчання відбувається у два напрями:

- наявність чітко визначеної профілізації для закладу, тобто переведення у статус «гімназії» в межах адміністративно-територіальної одиниці;
- створення самостійно юридичних осіб – ліцеїв – на основі принципів міжмуніципальної співпраці [36].

Дана модель має бути створена як «міжмуніципальний освітній округ» з профільним рівнем. Надання професійно-технічної освіти в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (міжшкільних ресурсних центрах) за іншими професіями відповідно Державних стандартів професійно-технічної освіти може створити сприятливі умови для індивідуалізації навчання, врахування персональних особливостей здобувачів освіти, задоволення їхніх інтересів та потреб, а також сприяти формуванню у них орієнтації на конкретну професійну діяльність у майбутньому. Це дозволяє здобувачам освіти отримати більшу свободу вибору і розвитку в тих напрямках, які їх цікавлять, і підготовці до конкретної професії [1; 39].

1.2. Ступінь дослідженості проблеми організації профільної освіти у Польщі

У сучасному світі освіта є галуззю, яка інтенсивно та динамічно розвивається, оскільки має відповідати новим вимогам суспільства до її якості та актуальності. Освіта в Польщі дійсно вже протягом третього десятиліття набуває європейського спрямування та відповідає загальноєвропейським освітнім та навчальним стандартам. Країна зробила значний внесок у процес гармонізації своєї освітньої системи з міжнародними стандартами. Освітні реформи, які розпочалися в Польщі в 90-х роках ХХ століття, також сприяли цьому процесу.

Зараз Польща має близько 38 мільйонів жителів, що робить її однією з численніших країн Європи. Вона є важливим учасником європейського

освітнього простору та важливим гравцем на міжнародній арені в галузі освіти та культури [38].

У Польщі обов'язки з управління освітою розподілені між двома ключовими міністерствами. Міністерство освіти відповідає за дошкільну та шкільну освіту, в той час як міністерство науки та вищої освіти взяло на себе відповідальність за заклади вищої освіти. Мова навчання в освітніх закладах країни – польська, але у закладах вищої освіти, особливо на магістерських програмах, широко використовується англійська мова, що суттєво впливає на зацікавленість іноземних студентів.

Сучасна освітня політика в Польщі визначається двома важливими контекстами: внутрішнім і зовнішнім. Внутрішній контекст пов'язаний із системною освітньою реформою, яка відбулася в 1999 році. Зовнішній контекст включає процеси інтеграції Польщі з Європейським Союзом і глобалізацію світу.

Польські вчені та представники освітніх стратегій стверджують, що у 21 столітті ключовою задачею школи є сприяння розвитку самостійності, активності, інноваційності та толерантних місій методів комунікації [52, с. 110; 54].

За словами Ч. Банаха, під час впровадження освітньої реформи слід відмовитися від акценту на дидактичних цілях і замінити їх на фокус на дитині, вихованні та цінностях, що є ефективним засобом боротьби з загрозами, які виникають внаслідок масових медіа і інформаційних технологій, небезпеки падіння інтелектуального рівня суспільства, "електронного енциклопедизму" та стресів, викликаних надміром інформаційних подразників [49].

За думкою І. Шемпруха, профільна освіта в шкільному секторі повинна ґрунтуватися на моделі рефлексивної освіти, спрямованої на формування духовних і культурних цінностей, ключових компетентностей (уміння здобувати інформацію у діяльності, співпрацювати в групі, розвивати глобальне

мислення) та адекватного вибору змісту. Це сприятиме раціональному впорядкуванню зв'язків між культурою зображення і культурою писемного слова, запобігаючи перетворенню homo sapiens в homo videns, тобто людини, яка сприймає світ лише через образи [45, с. 180].

В умовах глобалізації, люди стають більш самостійними завдяки використанню передових інформаційних технологій. У цьому контексті освітні зміни в Польщі реалізуються двома способами. З одного боку, традиційна система освіти перебудовується шляхом відмови від фронтального навчання на користь співпраці та спільної роботи здобувачів освіти у класі, де вони інтерпретують та створюють свої власні знання. Таким чином, пасивне засвоєння і репродукція інформації виходять на другий план, а здобувачі освіти стають самостійними учасниками навчального процесу, де роль вчителя полягає в сприянні накопиченню, перетворенню і використанню цих знань. З іншого боку, існує альтернатива традиційній освітній моделі у вигляді віртуальних шкіл, які можуть виявитися перспективнішими для тих, хто обирає навчатися дистанційно та самостійно [64, с. 29].

Сучасна освіта в Польщі набуває істотного значення в контексті європейської інтеграції та глобалізації. Відкритість до світу здійснюється через розширення знань іноземних мов, глибше вивчення історії, географії, економіки та культури різних народів. Зобов'язання навчання двом іноземним мовам вимагає підготовки відповідної кількості вчителів та покращення методики навчання.

Як зауважує Ч. Банах, при впровадженні "європейської освіти" важливо підкреслювати, що існує потреба у релігійних і політичних знаннях. Важливим доповненням "європейської освіти" є створення тематичних клубів як у класах старшої школи, так і поза її межами. Ця освіта надає знання про Європейський Союз, проблеми суспільного життя, права людини, практику демократичних дій та справи європейської цивілізації, а також ознайомлює з питаннями

професійної і просторової мобільності. Для цього потрібно вдосконалити "Програмні основи загальної освіти", створити і впровадити освітні програми з "європейської освіти" у середніх школах (гімназіях і ліцеях) [49, с. 9-10].

Купісевич Ч. підкреслює роль науки у реформуванні освіти, наголошуючи на необхідності навчання мисленню з урахуванням майбутнього, альтернатив розвитку Польщі та важливості протидії фетишизації ринку та домінування економіки над етикою. Нові моделі польської освіти повинні бути відкритими, сприяти вихованню миру і одночасно зберіганню національної ідентичності, усвідомленню інтеграційних та дезінтеграційних процесів, а також розумінню шансів та ризиків, що властиві сучасному світові [52, с. 109-118].

Польські науковці та політики з галузі освіти правильно відзначають, що учням старших класів дійсно потрібні економічні знання, навички пошуку роботи, готовність до зміни професій, а також вміння організувати свою власну кар'єру. Важливою стає взаємодія прагнень середньої та вищої освіти з перспективною політикою держави та стратегією розвитку Польщі. Крім того, ефективне поєднання бюджетних та позабюджетних ресурсів стає необхідним у контексті ринкової економіки та комерціалізації [3, с. 91-94].

Р. Мушкета розробив концепцію та технологію оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти у фізичному вихованні, визначивши їх як якісні компоненти та фактори. Важливою частиною його роботи була модернізація системи оцінювання та розробка концепції оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти як компонента дидактичного процесу [22, с. 34].

Цим він вніс вагомий внесок у розвиток педагогічної освіти вчителів фізичного виховання в Польщі, сприяючи модернізації та підвищенню якості цієї галузі.

Дослідники М. Лещенко та Л. Тимчук провели аналіз стандартів розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів старших класів у Польщі [18, с. 33-46].

Здобувачі освіти повинні мати навички ефективного та результативного пошуку інформації в Інтернеті та інших джерелах. Важливо, щоб вони вміли критично оцінювати інформацію, яку вони отримують, розрізняти надійні джерела від ненадійних, аналізувати інформаційний контент у різних форматах. Здобувачі освіти повинні розуміти правові аспекти створення та поширення інформації в цифровому середовищі. Вони також мають розвивати здатність сприймати та розуміти почуття і потреби інших людей, а також творчо підходити до вирішення проблеми. Важливо, щоб здобувачі освіти були ознайомлені з питаннями кібербезпеки та знали, як захистити свою особисту інформацію в Інтернеті. Вони повинні розуміти, як працюють соціальні мережі і як використовувати їх для безпечного обміну інформацією. Ці стандарти спрямовані на розвиток різних аспектів інформаційно-комунікаційних компетентностей здобувачів освіти і допомагають підготувати їх до життя в цифровому суспільстві [17, с. 14].

Щодо впливу суспільних трансформацій на освітню сферу в Польщі, дослідниця Л. Гриневич вказує на складний перехід сусідньої країни від авторитарних режимів до демократичного суспільства, де важливість законодавчої бази та децентралізація управління освітою та іншими галузями стала актуальною. Ці суспільні зміни вимагали у Польщі перегляду освітніх підходів та методів, а також створення більш відкритих та демократичних систем освіти [25].

Дослідник Є. Громов досліджував сучасні тенденції розвитку профільної освіти в Польщі та вивчав історичний контекст становлення та розвитку системи профільної підготовки фахівців з технічних спеціальностей у цій країні. Він визначив, що організована профільна освіта в Польщі як соціальний інститут сформувалася під впливом соціально-економічних чинників і потреби матеріального виробництва [6, с. 14].

Громов Є. виділив кілька історичних етапів у розвитку системи профільно-технічної освіти в Польщі [6, с. 15]:

- етап Першої Речі Посполитої, коли організований розвиток професійної освіти було вперше розпочато;
- етап три розділи Польщі, де територіально різні установи відповідали за організацію професійної освіти;
- етап Другої Речі Посполитої;
- етап Другої Світової війни;
- етап Польської Народної Республіки, коли було впроваджено соціалістичну систему освіти, яка включала професійну технічну освіту;
- етап відновлення демократичного устрою, де знов відбувалися зміни в системі освіти, включаючи професійну технічну освіту. Ці історичні етапи допомагають краще розуміти еволюцію професійної технічної освіти в Польщі під впливом суспільних та історичних подій [6, с. 20].

Дослідниця О. Івашко провела аналіз проблем полікультурної освіти в Республіці Польща на всіх рівнях освіти, включаючи дошкільну, загальну, вищу та освіту дорослих. Її дослідження враховує історичні, суспільно-політичні, соціально-економічні та освітньо-культурні аспекти, що вплинули на розвиток політики полікультурної освіти в Польщі [11, с. 15].

Декілька ключових передумов для впровадження закладів полікультурної освіти в навчальних закладах Республіки Польща включають:

- Вступ Польщі до Європейського Союзу та ратифікація юридичних актів щодо національних меншин створили базу для розвитку полікультурної освіти.
- Економічний розвиток країни призвів до збільшення кількості іммігрантів, репатріантів та біженців, що вимагає адаптації освітньої системи до нових реалій.

- Збільшення кількості шкіл для національних та етнічних меншин, двомовних шкіл або міжшкільних відділів з навчанням рідною мовою, розробка «Стратегія розвитку освіти національних меншин», а також активізація освітньо-просвітницької діяльності для підтримки меншин сприяють впровадженню полікультурної освіти.

Ці передумови дозволяють покращити доступ до освіти для різних національних та етнічних груп населення, сприяють розвитку толерантності, взаєморозуміння та більш глибокого вивчення культурних особливостей.

Аналіз досвіду реформування шкільної освіти в Польщі та спроба перенесення позитивних ідей на систему української освіти є важливою ініціативою для покращення освіти в Україні. Василюк А. виділяє три ключові етапи, у яких вбачає перспективи реалізації ідей реформи освіти в Україні:

- Етап підготовки, де важливі чіткі цілі реформи, що забезпечують їх відповідність поточним засобам і умовам. Це включає в себе розробку концепцій і програм з виділенням цілей, сферу змін, методів, форм і умов впровадження. Особливо важливо тут приділяти увагу модернізації педагогічної освіти, акцентуючи увагу на формуванні професійних компетентностей учителів. Також важливі фінансові ресурси, необхідні для успішного впровадження реформи.

- Етап впровадження, коли слід встановити раціональні способи реформування освіти, які забезпечують ефективні зміни. Це може включати в себе збільшення видатків на освіту та модернізацію педагогічної підготовки вчителів. Важливо отримати концепцію та програми, які вже давно працюють в інших країнах та мають позитивний вплив на якість освіти.

- Етап оцінювання, на якому необхідно оцінити ефективність реформи, спрямованої на визначення її впливу на суспільство та освітню систему. Оцінка може бути спрямована на стратегічні, оперативні-тактичні та

поточні зміни. Це допоможе зрозуміти, наскільки реформа впливає на розвиток суспільства і на результати освіти [3, с. 94].

У контексті України ці перспективи можуть сприяти покращенню освітньої системи, забезпеченню якості освіти та покращенню підготовки вчителів. Однак важливо приділити увагу всім аспектам реформи, включаючи фінансування, професійну підготовку вчителів, зміст навчання та інші.

Ковтун Г. розглядає автономний шкільний менеджмент як ключовий аспект децентралізованих реформ. Підхід передбачає, що школа має більшу автономію у прийнятих рішеннях та управлінських ресурсах. Він стверджує, що такий підхід допоможе залучити батьків та громаду до процесу управління школою та гарантує, що школи можуть відповідати потребам своїх місцевих громад. Це, в свою чергу, безпосередньо впливатиме на профілізацію старших класів шкіл, а також гарантуватиме учням можливість працевлаштування після завершення навчання [12, с. 330].

Загалом, дослідження вказує на важливість балансу між централізацією та децентралізацією в управлінських освітніх системах, зокрема, через впровадження автономного шкільного менеджменту. Баланс забезпечує ефективність та відповідність системи потребам цієї місцевої громади і загальним цілям освіти.

У кожній з цих сфер можна спостерігати різний рівень централізації або децентралізації, і ця динаміка може відрізнятись в різних країнах ЄС. Це важливе дослідження показує складність та мінливість управління освітніми системами в Європейському Союзі та підкреслює, що немає єдиної "правильної" моделі управління освітою. Рішення щодо рівня централізації та децентралізації повинні бути прийняті, враховуючи особливості кожної країни, та відповідати її освітнім потребам і цілям [2].

Дослідження О. Матвієнка вказує на те, що розбудова освітніх систем країн Європейського Союзу (ЄС) характеризується різновекторною динамікою між централізацією та децентралізацією [20, с. 42].

Ця динаміка виявляється в різних сферах організації освітньої системи, таких як:

- Керування освітньою системою.
- Визначення цілей і змісту навчальної програми, методів та критеріїв оцінювання.
- Встановлення штату педагогічного та непедагогічного персоналу шкіл та рівня контролю за їхньою роботою.
- Оцінювання та інспектування освітньої діяльності.
- Фінансування освіти.

Аналізи освітніх змін і реформ вказують на те, що на новому етапі розвитку Польщі зростає розрив між якістю освіти в міських та сільських районах. Намагання впроваджувати світові освітні тенденції, не враховуючи особливостей польського села, які склалися в історичному контексті, призвело до того, що проблема сільських шкіл залишається однією з найактуальніших і становить причину занепокоєння польського уряду.

Вивчаючи історію формування профільної освіти Польщі дізнаємось, що до 1999 року у Польщі існували старші школи. Це були 4-річні середні школи, 5-річні технікуми та 2-річні професійно-технічні школи. У цих школах продовжували навчання випускники базових шкіл (1-8 класи). Старші школи (III ступінь) мали підготувати здобувачів освіти до продовження навчання у закладах вищої освіти – 4-5-річних університетах та політехніках, 3-річних училищах для викладачів. Вступити до університету чи політехніки можна було лише після складання випускних іспитів на атестат зрілості (матури) та вступного іспиту. Ті, хто не пройшов підсумкову атестацію після школи або

вступний іспит до університету, могли здобути професію у 2-3-річному (середньому) професійно-технічному училищі [43, с. 83].

У 1949–1999 роках старшу школу (III ступінь) розглядали як перехідний етап навчання, під час якого здобувачі освіти отримували знання на заняттях за такими профілями: математичний та фізичний, біологічний та хімічний, гуманітарний та загальноосвітній. Обравши конкретний профіль, здобувачі освіти самостійно визначалися у якому напрямку піде їхній навчальний шлях. Ті, хто не визначилися, яку саме галузь навчання вибрати у майбутньому, вирішували вчитися у загальноосвітніх класах. Зазвичай, випускники цих класів продовжували навчання у 2-3-річному (середньому) професійно-технічному училищі [68].

У кожному профілі спеціалізовані предмети вивчалися поглиблено. Здобувачі освіти старшої школи, які обирали конкретний профіль, не завжди продовжували навчання в університеті, у політехнічному чи медичному вищому навчальному закладі за обраним профілем. Траплялось також, що здобувачі освіти з біологічного та хімічного профілю обирали гуманітарні дослідження. Так само могло трапитись і в класах математичного профілю. Слід також зазначити, що результати навчання у класах з математичним профілем, були значно вищими з усіх предметів, ніж результати у класах з гуманітарним профілем [57, с. 88].

У результаті реформи 1999 року чотирирічну старшу школу перетворили на трирічну школу, залишивши її попередні функції, тобто підготовку до подальшої освіти у закладі вищої освіти. Разом зі зміною тривалості навчання, було узгоджено навчальні програми старшої школи з програмами попередніх етапів навчання: I ступінь (1-6 класи) та II ступінь (7-9 класи). Старша школа (III ступінь 10-12 класи) мала поглибити та розширити знання, здобуті у молодших класах школи I ст. (1-6 класи) і II ст. (7-9 класи) [57, с. 89]. Це

дозволило уникнути дублювання навчального матеріалу у програмах школи II ст. (7-9 класи) і школи III ст. (10-12 класи).

2002 року було сформовано освітні цілі для шкіл другого та третього ступеня, а 2012 року адаптовано їх до вимог Європейського Союзу. Освітні цілі профільної освіти для польських шкіл (2002 р.) та їх адаптація до вимог ЄС (2012 р.) покажемо у табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

**Освітні цілі профільної освіти для польських шкіл
(2002 р.) та їх адаптація до вимог ЄС (2012 р.) [7]**

Освітні цілі 2002 року	Освітні цілі 2012 року
безпека	знання
креативність / інноваційність / підприємливість	креативність / інноваційність / підприємливість
виклики / загрози	конкурентоспроможність
модернізація	модернізація
конкурентоспроможність	висока якість
ресурси / ефективність	ресурси / ефективність
вирівнювання / включення	таланти / можливості / вирівнювання / включення
повна зайнятість	розвиток / вибір / автономія
успіх / щастя громадян	відкритість / толерантність
	навчання упродовж життя
	повна зайнятість
	співпраця / партнерство
	успіх / щастя громадян / народу / мешканців соціальна згуртованість
	економіка, що базується на знаннях

Реалізація навчальних цілей відбувалася на заняттях фізико-математичного, хіміко-біологічного, математично-географічного та

гуманітарного профілів. У профільних класах відповідні предмети вивчалися поглиблено. Розглянемо профільне навчання у старшій школі [56]:

– фізико-математичний профіль, де поглибленими предметами будуть хімія, географія, історія, інформаційні технології, суспільствознавство, додатковими предметами – історія та суспільство, економіка на практиці;

- хіміко-біологічний профіль, де поглибленими предметами є математика і фізика, хімія, історія, інформаційні технології, суспільствознавство, польська мова, додатковими предметами – історія та суспільство, практична економіка;

- польська мова та історія, де поглибленими предметами є знання про суспільство, географія, польська мова.

Остання реформа освіти у Польщі відбулася у 2015 році, змінивши основні цілі профільної освіти [66]. Особливості змін відобразили у табл.1.3.

Таблиця 1.3.

**Освітні цілі профільної освіти польських шкіл
(2002 р.), адаптація до вимог ЄС (2012 р.) та зміни 2019 р. [64]**

Освітні цілі 2002 року	Освітні цілі 2012 року	Освітні цілі 2019 року
безпека	знання	освіта
креативність / інноваційність / підприємливість	креативність / інноваційність / підприємливість	традиція / віра
виклики / загрози	конкурентоспроможність	ідентичність / безпека
модернізація	модернізація	виклики / загрози
конкурентоспроможність	висока якість	потреби / очікування
ресурси / ефективність	ресурси / ефективність	повна зайнятість
вирівнювання / включення	таланти / можливості / вирівнювання / включення	успіх / добробут / щастя народу / мешканців соціальна згуртованість
повна зайнятість	розвиток / вибір / автономія	
успіх / щастя громадян	відкритість /	

	толерантність	
	навчання упродовж життя	
	повна зайнятість	
	співпраця / партнерство	
	успіх / щастя громадян / народу / мешканців	
	соціальна згуртованість	
	економіка, що базується на знаннях	

У табл. 1.3 охарактеризовано останні зміни щодо реформ освіти 2015 року Польщі, які змінили систему, ліквідувавши гімназії (школа II ступеня). У сучасній системі Польщі напрямний проміжний елемент зник. Тепер 4-річна школа III ступеня відіграє роль школи, яка готує до навчання у закладах вищої освіти. Як і в попередній системі, в середній школі є класи з математичним та фізичним профілями; біологічні та хімічні, гуманітарні та загальноосвітні. Зі зміною системи освіти у Польщі змінилися й цілі освіти [65].

Важливим елементом формування профільної школи є відповідність цілей навчання вимогам сучасного ринку праці. До 2015 року цілі освіти в Польщі відповідали рекомендаціям ЄС та ОЕСР. Згідно з рекомендаціями ОЕСР, програми компетентностей (2018 р.), які зараз розробляють, мають охоплювати такі компетентності [68]:

Грамотність: представляє собою здатність розрізняти, розуміти, висловлювати, створювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти та думки усно та письмово, з використанням видимих, звукових та цифрових матеріалів у різних дисциплінах та контекстах. Важливо відзначити, що грамотність може формуватися у залежності від конкретного контексту. Розвиток грамотності виступає як основа для подальшого навчання та лінгвістичної взаємодії [54, с.119].

Мовна компетентність: здатність ефективно використовувати різні мови для спілкування. Акцент робиться на тому, щоб люди могли спілкуватися за кордоном, користувалися усіма можливостями, які дає мобільність у Європі та в глобалізованій економіці [55, с. 3].

Математична компетентність та компетентність у науках, технологіях та інженерії сьогодні, подібно до 2006 року, базується на здатності використовувати логіко-математичне мислення для розв'язання проблем у повсякденному житті. Ці компетентності є передумовою для функціонування технологічно розвинених суспільств та економік, що базуються на знаннях. Ці компетентності дуже потрібні ще й з огляду на зростаючу потребу у фінансовій грамотності» [56].

Цифрова компетентність: приведена у відповідність із Рамкою цифрової компетентності, яка включає 5 напрямів:

- інформаційна грамотність та грамотність даних, включно з управлінням змістом;
- комунікація та співпраця, залучення до суспільно-громадської активності;
- створення цифрового контенту, включно з етичними принципами;
- безпека;
- розв'язування проблем [43, с. 73].

Характеристику цієї компетентності можна описати як достатньо гнучку, щоб стати актуальною у сучасному суспільстві, враховуючи наявність соціальних медіа і виникнення нових технологій, таких як штучний інтелект, роботи, віртуальна і розширена реальність.

Особиста, соціальна та навчальна компетентність включає три специфічні аспекти, де:

- особиста включає самосвідомість, фізичне і психічне благополуччя;
- соціальна охоплює міжособистісні взаємини і співпрацю з іншими;

- навчання здійснюється орієнтацією на стратегію навчання впродовж життя і навички управління кар'єрою [47].

Громадянська компетентність охоплює розуміння цілей, цінностей та політики соціальних і політичних рухів, а також аспектів сталого розвитку, включаючи кліматичні та демографічні зміни на глобальному рівні та їхні кореневі причини. Важливою є усвідомлення різноманітності та культурної самобутності різних суспільств і народів, а також здатність взяти на себе відповідальність за стан навколишнього середовища [55, с. 12].

Підприємницька компетентність узгоджується з Рамкою компетентностей JRC Entrepreneurship. Крім того, як важливі аспекти підприємницького мислення вказуються креативність, здатність до планування та управління процесами.

Компетентність культурної обізнаності та самовираження враховує ширший спектр сучасних форм культурного вираження, а також чіткіше описує, що ця компетентність – це вирішальний елемент у розумінні, розвитку та вираженні ідей, місця чи ролі в суспільстві, або, іншими словами, можливість переглядати і формувати світ з почуттям ідентичності, яке формується стосовно інших. Підкреслюються позитивні і відкриті погляди на інші культури і культурні відмінності [56].

Аналізуючи досвід Польщі, важливо згадати, що старші школи (III ступінь) підпорядковуються повіту – органу місцевого самоврядування другого рівня [43, с. 37]. Внаслідок адміністративної реформи у 1999 році, почав діяти адміністративно-територіальний поділ Польщі, що складається з трьох структур територіального поділу «воєводство — повіт — гміна» [26].

Повіт обслуговує мешканців 5-7 гмін, тобто майже 35 000 жителів. У деяких повітах було вирішено делегувати повноваження з управління старшими школами (III ступінь) гмінам. Таке рішення мало б розширити доступ молоді до цього типу шкіл. Гміна проводить аналіз її функціонування, оскільки перейняла

від повіту управління старшою школою. Передача повноважень шкільного управління гмінам визначалася такими чинниками як [50]:

- результати зовнішніх тестів та іспитів (середні результати; розподіл результатів; відсоток здобувачів освіти, які досягли перевірених компетентностей);

- оцінка у звітах про зовнішнє оцінювання;

- доля випускників, які беруть участь та складають іспити на атестат зрілості (матуру), а також за необхідності складають професійні іспити;

- реєструються після школи або профільного навчання у центрах зайнятості;

- результати прийняття на роботу (кількість претендентів на місце в школі / відомстві; кількість претендентів, для яких школа є школою першого вибору; кількість здобувачів освіти, які беруть участь у наборі за межами школи або з інших підрозділів місцевого самоврядування);

- рівень міграції освіти між окремими шкільними округами / гмінами / повітами, тобто баланс здобувачів освіти, які проживають у певній місцевості та поза нею;

- імідж школи (внутрішнє дослідження; наприклад, на основі методології NPS Net Promoter Score) [57].

Сучасна освіта в Польщі, заснована на принципах демократизації та прийнятті цінностей, спрямована на забезпечення високого рівня європейської освіти. Наразі Польща перебуває на третьому етапі змін у розвитку профільної освіти. Проте, для українців важливо пам'ятати, що стандартизація освіти має свої плюси та мінуси, і кожна країна, включаючи Україну, повинна берегти свої національні особливості та обмірковано використовувати досвід інших країн при впровадженні стандартів у власну систему освіти.

Висновки до розділу 1

Профільна освіта існує у системі освіти вже досить давно, але її розвиток не завжди є всебічним. Нерідко виникають проблеми із формальною профілізацією старшої школи, коли основним критерієм для вибору профільних напрямків є інтереси вчителів, а не здобувачів освіти. У таких випадках навчання в профільних класах може бути малоефективним й не надавати здобувачам освіти глибоких знань й практичних навичок.

Профільне навчання виконує одне з основних завдань сучасної ЗОШ України – це формування й розвиток особистості, що ґрунтується на урахуванні індивідуальних особливостей здобувачів освіти, їхніх освітніх потреб, нахилів, інтересів і здібностей, що накладаються орієнтацією на майбутню професійну діяльність.

Профільна освіта у польських школах є доволі демократичною. Це охоплює систему оцінювання, методи проведення уроків, а також способи взаємодії між вчителями та здобувачами освіти. Цьому сприяли європейська інтеграція та глобалізація, в умовах яких освіта неодмінно зазнає значних змін. Іншим важливим результатом цих змін стала децентралізація освіти, що дала змогу органам місцевого самоврядування приймати самостійні рішення відповідно до актуальних запитів до освітнього процесу.

Результатами таких змін стала реформа освітньої системи в Польщі від 2015 року. Окрім загальної структури школи, вона торкнулася й профільної освіти. Тепер важливішим ставав не просто різнобічний розвиток дитини, а індивідуальний підхід до кожного учня, розкриття його власних здібностей та надання йому можливостей робити це безпосередньо в школі.

Багато змін відбулося й на рівні адаптації освіти до сучасності, адже тепер до цілей навчального процесу було включено формування в учнів таких видів компетентностей, як мовна, цифрова, соціальна, громадянська, підприємницька та інше. Це суттєво змінило не лише процес навчання, але й глибинний підхід

до нього, як з боку здобувачів освіти, так і з боку вчителів та всіх інших учасників навчального процесу.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРОФІЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ

2.1. Структура загальної середньої освіти у Польщі

Структура загальної середньої освіти у Польщі регламентується чинною нормативною базою. Зокрема згідно розпорядження Ради Міністрів Польщі від 25 серпня 1959 р. про визначення посад, кваліфікації та градації адміністративного персоналу «під середньою освітою розуміється документально підтвержене закінчення загальної або професійно-технічної середньої школи, технікуму, а також незакінчена вища освіта» [61].

Нормативна база України дає більш чітке на конкретне формулювання, яке охоплює не лише фактичну наявність документа про отримання середньої освіти, але й одразу підкреслює її мету та задачі. Відповідно Закону України «Про повну загальну середню освіту загальна середня освіта розглядається як цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності [10].

Не зважаючи на різницю у визначенні поняття «середня освіта» згідно польського та українського законодавств, у самому розумінні поняття є багато спільного. Такий висновок можна зробити на основі аналізу основних положень нормативних актів Польщі.

Основні положення, що стосуються освіти, її системи та регулювання, цілі та принципи викладено в Законі про Освіту від 1 грудня 2016 року. Першочергово зазначено, що «освіта в Республіці Польща є спільним благом

усього суспільства; вона керується принципами, що містяться в Конституції Республіки Польща, а також вказівками, що містяться у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Конвенції про права дитини. Освіта і виховання, поважаючи християнську систему цінностей, беруть за основу універсальні принципи етики. Освіта і виховання служать для розвитку у молодих людей почуття відповідальності, любові до батьківщини і поваги до польської культурної спадщини, будучи при цьому відкритими до цінностей європейської та світової культур. Школа забезпечує кожному учневі умови, необхідні для його розвитку, готує його до виконання сімейних і громадянських обов'язків на основі принципів солідарності, демократії, толерантності, справедливості та свободи» [59].

Метою навчання здобувачів освіти в польських школах є не турбота про засвоєння теоретичного матеріалу і не концентрація виключно на знаннях учнів, а спрямованість більше на їхнє виховання як особистостей та свідомих громадян.

У Законі про Освіту в Польщі (Стаття 35) про тривалість обов'язкового шкільного навчання та обов'язкової освіти зазначається два важливих аспекти для розуміння сутності загальної середньої освіти:

1. Навчання є обов'язковим до 18 років.
2. Обов'язкове навчання дитини розпочинається на початку навчального року в календарному році, в якому дитині виповнюється 7 років, і триває до закінчення основної школи, але не довше ніж до закінчення 18-річного віку [59].

Система освіти в Польщі являє собою організаційну структуру, що було встановлено державою, та яка охоплює системи освіти й забезпечує реалізацію учнями законного права на освіту шляхом навчання, виховання та опіки [4, с. 30].

Рис 2.1. Схематичне зображення системи освіти у Польщі

Для кращого розуміння особливостей побудови системи загальної середньої освіти Польщі, слід почати її розгляд з дошкільної освіти. З моменту виповнення дитині 3-х років батьки мають можливість віддати її до дитячого садочку. До 6 років це не є обов'язковим та рішення приймається виключно батьками дитини, виходячи з їхніх поглядів та рівня інтелектуального та психічного розвитку дитини. Проте обов'язковим є останній рік у садочку для всіх дітей віком 6 років, який називається «нулівка». Цей рік направлений на підготовку дитини до школи, формування у неї соціальних навичок, а також звички до розкладу. Важливо зазначити, що т.зв. «нулівка» є обов'язковою не лише для громадян Польщі, а й для іноземців, які постійно проживають на території країни.

Після цього у віці 6-7 років діти йдуть до базової (підставової) школи. Це має відбутися не пізніше календарного року, в якому дитині виповнюється 7 років. За виконанням цього нормативного положення чітко слідкують відповідні установи, а в разі недотримання може бути накладено штраф. Також варто зазначити, що навчання в державних польських школах повністю безкоштовне та забезпечується державою.

У свою чергу базова школа поділяється на початкову (1-3 класи) та середню (4-8 класи). Перші 3 роки навчання проходять аналогічно до українських початкових шкіл з незначними відмінностями. Всі навчальні дисципліни викладаються вчителем, який одночасно є класним керівником. Навчання є інтегративним (тобто немає чіткого поділу на предмети, та все ж таки діти отримують базові знання з основних предметів). У закладах освіти добре розвинена позашкільна робота, де діти можуть організовано класами відвідувати музеї, кіно, виставки та інше. Також за потреби є можливість відвідувати класи подовженого дня, які працюють до 5-6 години вечора.

Метою початкової освіти є сприяння цілісному розвитку дитини. Процес виховання та навчання, що здійснюється у I-III класах початкової школи, дає можливість дитині розкрити власні можливості, сенс діяльності та накопичити досвід на шляху, що веде до істини, добра і краси. Освіта на цьому етапі спрямована на задоволення природних потреб розвитку учня.

Освіта у молодших класах початкової школи ставить на меті розвиток дитини у чотирьох головних напрямках:

- 1) фізичному: розвиток рухових та сенсорних навичок, здатність до ефективної взаємодії;
- 2) емоційному: вміння розпізнавати та розуміти свої емоції і почуття, говорити про них;
- 3) соціальному: усвідомлення цінностей, яких дотримуються у школі та сім'ї;

4) когнітивному: уміння мислити самостійно, логічно, критично та творчо [62].

Після закінчення початкової школи учні переходять до т.зв. середньої школи, де навчаються з четвертого по восьмий клас. З цього моменту починається чіткий поділ на предмети, які викладаються окремими вчителями-предметниками. За кожним класом закріплюється класний керівник.

Окрім того, в цей час відбувається активне формування здобувачів освіти як особистостей, і саме цьому школа приділяє багато уваги. Серед навичок, які мають бути розвинені здобувачами освіти в цей період навчання можна виділити такі:

- 1) володіння та використання рідної та іноземних мов;
- 2) використання математичних навичок у повсякденному житті;
- 3) пошук та використання інформації з різних джерел;
- 4) критичне мислення;
- 5) творчий підхід до розв'язання проблем;
- 6) використання навичок програмування та безпечного користування інтернетом;
- 7) уміння працювати в команді та бути соціально активним [67].

Отже, метою базової школи в Польщі є формування освіченої особистості, яка є активним учасником соціального життя своєї країни, уміє використовувати свої знання на практиці, мислить критично та здатна висловити свою думку з приводу певних питань кількома мовами. Варто зазначити, що поляки дійсно є дуже згуртованими та товариськими, що також відображується в їхньому підході до виховання майбутніх поколінь.

Після закінчення восьмого класу учень отримує свідоцтво про мінімальну обов'язкову освіту, за умови, що він успішно склав екзамен восьмикласника, який здається наприкінці навчального року. Цей екзамен підтверджує

відповідний рівень знань та є необхідною складовою базового навчання в Польщі.

Підсумкова атестація востмикласника складається із письмового тестування з чотирьох предметів: польської та іноземної мов, математики та одного предмету на вибір (біологія, хімія, фізика, історія України або географія). Четвертий предмет як обов'язковий для складання екзамену було введено лише в 2023 році. Через велику кількість українських дітей, що навчаються в польських школах, тепер є можливість обрати предмет Історія України. На підставі результатів із цих чотирьох предметів вираховується єдина оцінка за спеціальною формулою.

Після закінчення восьмого класу та успішного складання екзамену учень має можливість вибрати подальший тип навчального закладу, відповідно до майбутніх планів та результатів базової школи.

Таким чином, система загальної середньої освіти у Польщі, її структура та мета дуже перекликаються і українськими школами, не зважаючи на невеликі відмінності. Ще однією з таких відмінностей, про яку теж вважаємо доречним наголосити, є система оцінювання та балів. Вона у Польщі, на відміну від України, шестибальна, де 6 – максимальна оцінка, 2 – мінімальний прохідний бал, а 1 – незадовільно. Діти починають отримувати оцінки лише з четвертого класу, тобто після закінчення початкової школи.

Важливо зазначити, що в 2017 році було проведено освітню реформу, відповідно до якої було внесено деякі серйозні зміни. Серед них – ліквідація гімназії як освітньої одиниці. Це було зроблено з метою подовження часу навчання та виховання учнів у оточенні однолітків, а також підвищення якості освіти на всіх етапах навчання [60].

Структура старшої школи у Польщі так само характеризується певними особливостями. Вона представлена різними типами навчальних закладів, де учні можуть отримати повну загальну освіту. Серед таких виділяють:

- 1) Ліцеї
- 2) Професійні школи
- 3) Технікуми

Розглянемо детально кожен із наведених типів навчальних закладів та ознайомимось з особливостями кожного з них.

Навчання в ліцеї триває 4 роки та закінчується складанням іспитів на одержання атестата зрілості (матура). Цей тип навчальних закладів розрахований для учнів, які в майбутньому планують вступ до вищих навчальних закладів та здобуття подальшої освіти, але ще не визначилися зі спеціальністю, або ж її отримання можливе лише в університеті (лікар, вчитель, адвокат та ін.). Окрім того, для вступу в ліцей учень повинен мати достатньо високий бал за восьмикласний екзамен.

У цілому навчання у польських ліцеях дуже схоже на навчання в старших класах українських шкіл: учні продовжують поглиблювати свої знання з базових предметів (польська та іноземні мови, історія, географія, фізика, хімія, інформатика, біологія, математика, фізична культура тощо), отримують нові знання з таких предметів як релігія, етика (за бажанням), історія музики та мистецтва, філософія, латина та антична культура. Також, у залежності від обраного напрямку, учням можуть викладатися додаткові предмети, серед яких історія та суспільство, природознавство, мистецтво, практична економіка та кіноосвіта [37].

Технікум пропонує паралельне отримання знань з базових предметів та певної спеціальності. Тут учні навчаються протягом 5 років та по закінченні, так само як у ліцеї, складають іспити й отримують атестат зрілості. На базі атестату також є можливість вступу до університету, проте після закінчення технікуму учень вже має певну спеціалізацію, що дає змогу працювати за фахом.

Цей тип навчального закладу спрямований на забезпечення освіти учням, які після восьмого класу вже мають певні вподобання, але не впевнені, чи

хочуть продовжувати в майбутньому навчання у вищому навчальному закладі. Також це непоганий варіант для тих, хто скоріше хоче отримати професію та піти працювати, проте не виключає можливості отримати вищу освіту в майбутньому.

Щороку технікуми набирають популярності серед учнів через свою універсальність. Наприклад, у 2020-2021 навчальному році в Польщі налічувалось 1864 технікуми. Переважна кількість студентів – хлопці (60,9%). Окрім того, існує невеликий відсоток приватних технікумів (11,4%), який, проте, щороку зростає. Такі навчальні заклади пропонують більш сучасні спеціалізації, як то ІТ, програмування, готельний, ветеринарний та туристичний сервіс [48].

У професійних школах учні проводять 3 роки та навчаються на певній спеціальності. Після закінчення вони отримують професійну кваліфікацію та диплом, але не здають екзамени, відповідно не можуть вступити до вищого навчального закладу на базі даного диплому.

Цей вид навчальних закладів пропонує можливість отримання повноцінної професії у найкоротший термін. Це буде гарним вибором для тих, хто точно визначився зі своїми вподобаннями та має на меті працювати в певній галузі.

У професійних школах значно більше часу приділяється предметам за спеціальністю, які викладаються, починаючи з першого семестру навчання. Викладання базових предметів також присутнє, але кількість годин значно менша, ніж у ліцеях і технікумах. Окрім того, учні не лише отримують теоретичні знання у професії, але й мають змогу використати її на практиці. Для цього вони мають практику декілька днів на тиждень, або ж місячну практику раз на півроку (залежно від навчального закладу та обраної спеціальності), щоб випробувати свої навички на практиці.

Така практика є дуже позитивною, особливо для професій, що передбачають виготовлення чогось або фізичну активність, адже учні під час практик отримують цінні поради від досвічених працівників.

Далі наведемо таблицю з 20 найпопулярнішими напрямками, за якими протягом останніх п'яти років навчаються учні в польських професійних школах. Як можемо бачити, популярність деяких щороку зростає, тоді як деякі потроху втрачають свою популярність [69].

Таблиця 2.1

Найпопулярніші спеціальності професійних шкіл у Польщі (2018-2022 роки)

	Назва спеціальності	2018-19	2019-20	2020-21	2021-22
1	ІТ-спеціаліст	99 040	115 719	110 136	105 982
2	Спеціаліст з логістики	42 026	56 520	57 807	59 026
3	Технік з обслуговування харчових продуктів та напоїв	47 742	55 166	52 394	50 779
4	Спеціаліст з економічних питань	39 393	46 251	43 695	41 180
5	Автомеханік	25 274	34 100	35 184	36 451
6	Майстер з косметичного обслуговування	30 731	29 696	32 779	35 511
7	Технічний працівник готелю	26 661	32 601	30 699	29 272
8	Технічний спеціаліст з адміністрування	26 369	26 040	32 915	33 093
9	Технік з охорони праці та техніки безпеки	22 790	23 793	28 597	32 094
10	Кухар	21 216	26 405	26 329	26 920

11	Інженер з мехатроніки	20 647	26 327	25 787	25 236
12	Перукар	17 071	23 841	25 444	25 963
13	Технік-будівельник	19 743	23 255	21 678	21 164
14	Медичний працівник	18 500	19 145	21 116	21 890
15	Спеціаліст з масажу	16 186	15 223	17 519	20 965

Продовж. табл. 2.1

16	Електротехнік	13 934	18 322	18 344	18 901
17	Інженер-механік	13 974	17 329	16 709	16 402
18	Продавець	11 974	16 295	17 161	17 969
19	Технік з графіки та цифрового друку	5 682	12 422	16 330	17 554
20	Ветеринарний лікар	11 236	12 839	11 755	12 563

Отже, система освіти Польщі спрямована в першу чергу на розвиток учнів як особистостей, формування в них соціальних та особистісних навичок, а вже потім на засвоєння теоретичних та практичних знань. Тим не менш, учні мають можливість розвивати свої навички відповідно до власних здібностей і вподобань, про що свідчить добре розгалужена структура освітньої системи.

2.2. Організація профільної освіти у польських закладах різни типів

Національна система освіти в Польщі на центральному рівні керуються нормативними положеннями Міністерства національної освіти та Міністерства науки і вищої освіти. Ця держава демонструє одні з найкращих показників в Європі щодо участі молодих людей віком від 15 до 24 років у різних рівнях освіти, включаючи середню освіту [4, с. 14]. Країна також відзначає велику

кількість молодих людей, які успішно завершують повну середню освіту, а також зменшення кількості здобувачів освіти, які рано вийшли зі школи.

Після завершення початкової школи всі діти в Польщі зобов'язані продовжувати навчання в трирічній гімназії. Кожній дитині гарантується місце в гімназії відповідно до її місця проживання. На цьому етапі навчання школа прагне сприяти індивідуальному розвитку особистості, формуванню громадянина, вихованню через освіту та підготовці до вибору майбутнього життєвого шляху здобувача освіти та його сім'ї [3, с. 91-94].

Необхідно відзначити кілька особливостей польської системи освіти відповідно до української. У гімназіях Польщі введені предмети "Освіта безпеки" та "Репетитор". Також здобувачі освіти мають можливість вибирати художні або технічні курси в рамках факультетів. Предмети, такі як релігія та етика, вивчаються за згодою здобувачів освіти чи їхніх батьків [56].

У порівнянні з українськими школами, де також існує розділ предметів у середніх класах (5-9), головним завданням є загальний розвиток здобувачів освіти. Проте в деяких українських школах нового типу, як гімназії, ліцеї та колегіуми, існує профілізація навчання (гуманітарного, історико-правового, фізико-математичного, хіміко-біологічного, економічного). Ця профілізація може починатися у 8 класі, а після 9 класу здобувачі освіти мають можливість вибрати шлях навчання відповідно до обраного профілю.

Таблиця 2.2

Спільності та відмінності для здобувачів базової освіти в Польщі та Україні

[63]

Особливості	Україна	Польща
Необхідність складання випускного екзамену	Так	
Останній клас базової школи і подальшої здачі екзамену	9й клас	8й клас

Кількість екзаменів	3	4
Обов'язкові предмети	Укр. мова, матем.	Польс. та ін. мови, матем.
Предмети на вибір (спільне)	Біологія, хімія, фізика, іст. Укр., географія	
Предмети на вибір (відмінне)	Всесв. іст., зар. літ-ра, ін. мова, інф-ка, осн. пр-ва, укр. літ.	

Продовж. табл. 2.2

Подальше навчання (спільне)	Ліцей, технікум	
Подальше навчання (відмінне)	Старша школа, ПТУ, коледж	Професійна школа

Як бачимо, незважаючи на певні відмінності, обидві системи все ж мають багато спільностей та спільні можливості для здобувачів освіти. Обидві освітні системи мають на мені заохочення до отримання подальшої освіти та пропонують досить широкий вибір закладів освіти, де кожен здобувач освіти зможе обрати щось для себе. Таким чином, країни мають змогу отримати висококваліфікованих спеціалістів з широким кругозором та глибокими знаннями в певних галузях.

Окрім базових предметів, які згадувалися раніше, діти мають можливість розвивати свої знання з етики та релігії. На цьому етапі навчання вчителю обов'язково необхідно дотримуватись чіткого плану на уроках, що дає змогу розподілити робочий час здобувачів освіти на 45-хвилинні блоки, як це робиться в старших класах і в НУШ. У Польщі обов'язкова середня освіта починається з 7 років, а початкова школа охоплює вісім років. Важливо зазначити, що термін "початкова" (Szkoła podstawowa) у Польщі використовується для базової восьмирічної школи, який поділяється на два етапи: 1-3 (школа ранньої освіти) і 4-8 (предметне навчання) класи.

Наприклад, у четвертому класі здобувачі освіти вивчають математику, польську мову, англійську мову, природознавство, інформатику, музику, пластику, історію, техніку і фізкультуру. Під час занять із вихователем діти з України також додатково освоюють польську мову. Окремого курсу польської або зарубіжної літератури не існує - вони інтегровані із мовою. Для прикладу, предмет «історія» охоплює історію Польщі і всесвітню історію. У розкладі є 8 уроків, іноді з вільним часом у вівторок і п'ятницю, включаючи урок з етики. Однак, деякі здобувачі освіти можуть не відвідувати деякі уроки, це може бути урок релігії, оскільки він є факультативним [63].

Суттєва відмінність обох навчальних систем полягає у складанні іспитів. Українська система проводить державну підсумкову атестацію і ЗНО, яка служить для вступу до закладів вищої освіти. ЗНО є обов'язковим етапом і більше фокусується на загальних академічних знаннях. Польська система включає загальнодержавний письмовий іспит, який може оцінювати знання з різних предметів, і його результати беруться до уваги при наборі до середніх шкіл [66].

Профільна освіта у ліцях в Україні та Польщі мають різні профілі, які поглиблюють знання здобувачам освіти в певних сферах. Розглянемо приклад:

1. Лінгвістичний профіль призначений для здобувачів освіти з гуманітарними нахилами та включає вивчення мови. У цьому профілі вивчають щонайменше дві іноземні мови, традиційно англійську та ще одну за вибором школи. Також здобувачі освіти можуть вибрати певний предмет для поглибленого вивчення, такий як суспільствознавство, географія або математика. Останні два предмети є звичними для українських шкіл. Щодо предмету суспільствознавство (часто називають скорочено ВоС) – це предмет, який об'єднує знання з соціології, політології, психології, економіки, юридичних наук і культурології. Він є обов'язковим у школах Польщі та викладається від початкової школи. Мета цього предмету – формування

громадянської позиції здобувачів освіти, їхніх знань та навичок у різних сферах [52].

2. Математико-фізико-інформатичні класи призначені для здобувачів освіти з логічним та аналітичним мисленням, інтересом до алгоритмізації та програмування мов. Основні предмети цього профілю – математика, фізика та інформатика. Увага також приділяється вивченню польської та іноземних мов. Ці класи можна порівнювати з колишніми фізико-математичними класами, адаптованими до сучасності та збагаченими додатковим вивченням інформатики. Базові знання з цих предметів залишаються в будь-якій сфері, що підкреслює актуальність цього напрямку [53].

3. Гуманітарний профіль покликаний розширювати словниковий запас, підвищити обізнаність про актуальні світові події та розвинути сенситивність, тобто вміння розуміти та інтерпретувати витвори мистецтва. У великій кількості вивчається польська мова, історія та суспільствознавство.

Завершивши навчання в гуманітарному класі, учень може побудувати кар'єру в сфері правознавства, соціології, маркетингу, журналістики, а також багатьох досягти успіху в багатьох творчих професіях, як то режисери, актори, митці. Окрім того, можна продовжити навчання в університеті за напрямками філософії, дипломатії та політики, психології та педагогіки.

4. Навчання в класах із інформаційно-технічним профілем забезпечує здобувачів освіти можливістю поглибити свої знання та продовжити навчання у високотехнологічних галузях, таких як інформатика, електроніка, електротехніка, телекомунікації, інженерія, астрономія, біофізика, нанотехнології та інші перспективні напрямки. Однак цей шлях вимагає великих зусиль та сумлінного навчання для досягнення бажаних результатів. Приклад такого профілю можна знайти в ліцеї міста Львів Шльонський, де здобувачі освіти освоюють мови програмування, математичні логарифми, налаштування комп'ютерних мереж та роботу з базами даних, а також

розвивають лексичний запас іноземних слів у галузі інформатики через поглиблене вивчення іноземних мов [50].

Ліцей Ogólnokształcące, що діє з 1948 року [18], у Водзислав-Шльонському, регулярно здійснює обмін студентів із іншими країнами ЄС, такими як Франція, Чехія, Швеція та Литва. Крім того, він відзначається своєю співпрацею з Консульством США в Польщі. Особлива увага у ліцеї приділяється спортивному вихованню здобувачів освіти. Ліцеїсти регулярно беруть участь у спортивних змаганнях на рівнях міста та воєводства [51].

У ліцеї існує перелік предметів, які обов'язково вивчаються і визначені Рамковими навчальними планами з 2019 року. Цей план включає обов'язкові предмети та їхню кількість годин на тиждень (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Перелік предметів та кількість навчальних годин на тиждень у польських школах середніх класів Liceum Ogólnokształcące [51]

п/п	Обов'язкові предмети	Тижнева кількість годин				
		4 клас	5 клас	6 клас	7 клас	8 клас
1	Польська мова	5	5	5	5	5
2	Сучасна іноземна мова	3	3	3	3	3
3	2 сучасна іноземна мова				2	2
4	Музика	1	1	1	1	
5	Пластика (Мистецтво)	1	1	1	1	
6	Історія	1	2	2	2	2
7	Суспільствознавство					2
8	Природознавство	2				
9	Географія		1	1	2	1
10	Біологія		1	1	2	1
11	Хімія				2	2
12	Фізика				2	2
13	Математика	4	4	4	4	4
14	Інформатика	1	1	1	1	1
15	Техніка	1	1	1		
16	Фізична культура	4	4	4	4	4
17	Навчання безпеки					1
18	Заняття з вихователем	1	1	1	1	1
Разом		24	25	25	32	31

У табл. 2.3 відображено перелік предметів й кількість навчальних годин на тиждень, які здобувачі освіти повинні вивчати по дисциплінах у польських школах середніх класів на прикладі ліцею Liceum Ogólnokształcące im.14 Pułku Powstanców Śląskich. Ця програма також відповідає нормам, які є у освітній програмі для базової середньої освіти в Україні. У цьому переліку передбачені такі обов'язкові предмети, які визначені навчальними планами з 2019 року. Крім того, здобувачі освіти мають можливість вивчати релігію та етику, а також предмет "Сімейна освіта". Школа також може проводити навчання здобувачів освіти жестовою мовою, що є важливим показником толерантності до людей з обмеженими можливостями. Важливим аспектом для здобувачів освіти є можливість вивчення мови та географії своєї країни.

Таблиця 2.4

Розклад занять у загальноосвітньому ліцеї Liceum Ogólnokształcące

Лекція	Понеділок 19.06.2023	Вівторок 20.06.2023	Середа 21.06.2023	Четвер 22.06.2023	П'ятниця 23.06.2023
1 08:00- 08:45		Математика	Англ. мова	Математика	Фіз. виховання
2 08:55- 09:45	Польська мова	Природа	Англ. мова	Природа	Фіз. виховання
3 09:50- 10:35	Класна година	Інформатик а	Польська мова	Техніка	Польська мова
4 10:50- 11:35	Релігія	Релігія	Математика	Історія	Математика
5 11:45- 12:30	Фіз. виховання	Польська мова	Музика	Англ. мова	Пластика
6 12:50- 13:35		Польська мова	Фіз. виховання		Сімейна освіта
7 13:55- 14:40					
8 14:50- 15:35		Етика			Етика

Табл. 2.4 відображає розклад, за яким навчаються у ліцеї Ogólnokształcące im. 14 Pułku Powstańców Śląskich. Також у ліцеї для батьків створено окремий додаток, де вони можуть відстежувати розклад уроків, внесені зміни в ньому та кількість пропусків своїх дітей. Здобувачі освіти ліцею, крім загальних предметів, таких як математика, фізика, польська та англійська мови, фізика, історія та ін., можуть вибирати факультативні заняття з різних предметів, таких як автоматика та робототехніка, гірнича справа та геологія, геодезія та

картографія, енергетика, інженерія біомедицини, літакобудування та космонавтика, охорона навколишнього середовища, військові спеціальності.

У старших класах ліцею, так само як і в Україні, здобувачі освіти можуть вибирати профільні предмети (від 2 до 4), які навчаються на поглибленому рівні. Перелік профільних дисциплін ліцею наведено на табл. 2.4.

Також, подібно до системи в Україні, у старших класах ліцею існує можливість вибору профільних предметів (від 2 до 4), які здобувачі освіти будуть вивчати на поглибленому рівні. Перелік предметів, які можна вивчити в базовому або розширеному обсязі, визначений документом «Впровадження загальноосвітніх предметів, включення до основного навчального плану в базовому та/або розширеному обсязі в загальноосвітній середній школі» від 17 грудня 2020 року. Таким, це можуть бути предмети, такі як польська мова, міжнародна іноземна мова, історія, суспільствознавство, географія, біологія, хімія, фізика, математика та інформаційні технології.

У ліцеї вивчення польської та іноземної мови та математики у розширеному обсязі розпочинається з першого року навчання. Якщо ці предмети вивчаються в початкових класах, то навчання триває три роки, з 9 до 11 класу. Решту предметів із цього переходу в 9 класі слід вивчати на базовому рівні, і можна починати поглиблене вивчення з 2 (10) класу.

Лише в базовому обсязі, без збільшення кількості годин на поглиблене навчання, можна вивчати такі предмети, як культура, основи підприємництва, фізичне виховання та навчання безпеки. У якості профільних предметів можна обрати такі дисципліни (розпочати їхнє вивчення можна у будь-який час навчання у ліцеї): історія мистецтва, латинська мова й антична культура, філософія.

Наведемо приклад розкладу у одному з польських загальноосвітніх ліцеїв у таблиці 2.5:

Таблиця 2.5

Перелік профільних предметів у Загальноосвітньому ліцеї [35]

№ лекції	Час	Пон 29.05.2023	Вівт 30.05.2023	Сер 31.05.2023	Четв 01.06.2023	Пт 02.06.2023
0	07:25-08:10	Фіз. виховання			Німецька мова	
1	08:15-09:00	Фіз. виховання	Англ. мова	Географія	Математика	Осн. підприємн.
2	09:10-09:55	Біологія	Кл. година	Біологія	Інформатика	Фізію виховання
3	10:05-10:50	Англ. мова	Кл. година	Фізика	Інформатика	Математика
4	11:00-11:45	Інформатика	Географія	Історія	Хімія	Польська мова
5	12:05-12:50	Математика	Кл. година	Історія	Математика	Польська мова
6	13:10-13:55	Польська мова	Німецька мова	Хімія	Англ. мова	Суспільств о-знавство
7	14:00-14:45			Польська мова	Англ. мова	

Щодо навчального навантаження, тут також існують відмінності у кількості годин навчання для здобувачів освіти польських та українських шкіл, які наведемо в табл. 2.6:

Таблиця 2.6

Орієнтовне навчальне навантаження на тиждень в українських та польських школах різних рівнів [14]

<u>Країна</u>	<u>Навчальні дні</u>	<u>Початкова школа</u>	<u>Середня школа</u>	<u>Старша школа</u>
Польща	186 навчальних днів, 12 років навчання у <u>ліцеях</u>	23-26 годин (1-4 класи)	24-31 годин (4-8 класи)	Понад 30 годин (34 у прикладі розкладу; 9-12, тобто 1-4 класи ліцеїв)
Україна	<u>мінімум</u> 175 навчальних днів, 11 років навчання	від 20 годин на тиждень можливі “світлиці” (групи подовженого дня) до 17-18:00 (1-3 клас)	Граничне: 30-36 год (5-9 класи) Мінімальне: 23,5 – 29,5 год	36 год (10-11 клас)

Отже, табл. 2.6 демонструє порівняння кількості навчальних годин на різних стадіях здобуття середньої освіти в Україні та Польщі і показує, що відмінності не є суттєвими. Однак навантаження на здобувачів освіти значною мірою залежить від того, як ці години структуровані й розміщені в розкладі, а також від обсягу домашніх завдань.

В Україні є тенденція до запровадження інтегрованих курсів, однак реально запровадити цю ініціативу дуже складно, адже немає фахівців, які б викладали такі курси, не до кінця ясно, як нараховувати їм заробітну плату, тощо. У Польщі послідовно інтегрованими курсами є національна мова й література й національна та всесвітня історія. У галузі природничих наук школярам надають вибір між інтегрованими й окремими природничими курсами і викладають окремі курси на загальнонаціональній основі у Польщі [6].

У Польщі кількість предметів у старших школах є меншою порівняно з Україною, але ці предмети вивчаються більш поглиблено. Заходи, такі як види загального терміну навчання з 11 до 12-13 років та збільшення кількості навчальних днів на рік, сприяють зменшенню навантаження на здобувачів

освіти. Це також дозволяє студентам більше поглибитися в конкретну тему, ніж пройти її за кілька уроків.

Такий підхід може стимулювати більш глибоке розуміння матеріалу та розвиток критичного мислення. Він також може надати здобувач освіти більше можливостей для вибору спеціалізованих курсів та поглибленого вивчення предметів, що відповідають їх інтересам та кар'єрним планам [11].

Офіційно навчальний рік починається 1 вересня і закінчується 31 серпня наступного календарного року, тому кількість днів у ньому така сама, як і в календарному році. Але ж неформально, особливо для дітей, кінець навчального року вважається останнім днем перед канікулами, тому що це кінець навчального періоду.

Відповідно до розпорядження міністра народної освіти від 11 серпня 2017 року, навчально-виховні заняття розпочинаються у перший будній день вересня. Якщо перший день вересня випадає на п'ятницю чи суботу, навчально-виховні заняття розпочинаються у понеділок, що настає за 1 вересня.

Шкільні заняття закінчуються у п'ятницю після 20 червня. Однак відповідно до чинної постанови міністра народної освіти від 12 червня 2019 року (Законодавчий вісник за 2019 рік, поз. 1094), якщо четвер, який безпосередньо передує п'ятниці після 20 червня, є державним святом, навчально-виховні заняття закінчуються у середу, що передує цьому дню [35].

Відповідно до Положення (згаданого вище), директор школи може протягом навчального року встановлювати додаткові вихідні від навчання [35]:

- до 8 днів - для початкових шкіл, початкових професійних училищ, вищих навчальних закладів, установ практичного навчання та установ додаткової освіти

- до 10 днів – загальноосвітні школи, середні спеціальні школи, додаткові середні школи, середні школи та додаткові технічні школи.

Додаткові вихідні від занять можуть бути організовані у дні, коли у школі відбуваються такі заходи:

- випускний тест з початкової школи;
- іспит на атестат зрілості;
- у дні релігійних свят, які не є державними святами, зазначеними у положеннях про відносини держави з окремими церквами чи релігійними об'єднаннями;
- в інші дні, якщо це виправдано організацією роботи школи чи установи чи потребами місцевого самоврядування [40].

Крім того, слід враховувати, що якість освіти визначає не кількість предметів, а їхнє змістове наповнення, прикладний характер, зв'язок із реальним життям, а також майстерність учителя й мотивація здобувачів освіти до навчання.

2.3. Перспективні напрями використання польського досвіду організації профільного навчання в освітніх закладах України

В європейському освітньому просторі використовується структурна модель загальної середньої освіти, яка забезпечує продовження початкової, основної та старшої шкільної освіти в країнах, таких як Польща, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Румунія. Протягом тривалого часу вони характеризуються організаційно-змістовою завершеністю і відповідністю конкретному типу навчального закладу, такого як початкова школа, коледж, ліцей тощо. Перехід між цими шаблями передбачав проходження іспитів з різних предметів або тестувань.

Внаслідок розвитку та трансформації політики навчання в європейському освітньому просторі протягом останніх п'ятдесяти років відбулися значні зміни, спрямовані на забезпечення єдності, наступності та доступності головних

шаблів шкільної освіти. Особливо ці зміни вплинули на процедуру переходу здобувачів освіти з початкової школи до основної. Більшість європейських країн відмовилися від перехідних іспитів на цьому етапі та практики розподілу здобувачів освіти за повним, часто нерівноцінним, напрямом у середній школі. Там, де іспити залишилися, вони частіше використовують як інструмент контролю за дотриманням освітніх стандартів, зокрема в математиці та рідній мові. Їх результати використовують для корекції педагогічних методик роботи з здобувачами освіти в основній школі, а не для сегрегаційного розподілу за прямими напрямами освіти [31].

Варто зауважити, що в Польщі термін загальної освіти обов'язково збігається з повною середньою освітою, але лише Бельгія та Португалія використовують формат навчання протягом усього дня протягом всього перебування в школі (стаціонар). У зв'язку з цим, перспективним в Україні, де відбувається синхронізація загальної та повної середньої освіти, може стати використання формату очно-заочного/неповного дня навчання, який успішно працює в Польщі на етапах двох-трьох останніх років шкільного навчання [40, с. 29].

Зважаючи на те, що в умовах інтеграції української освіти в європейський освітній простір Закон України «Про освіту» (2017 р.) запустив другу хвилю запровадження 12-річної шкільної освіти, що розкрито у п.1.1. Зокрема, стаття 12 Закону «Про повну загальну середню освіту» визначає три рівні – початкову освіту тривалістю чотири роки, базову середню освіту тривалістю п'ять років, профільну середню освіту тривалістю три роки. Отже, відповідно до законодавства України та проведеного дослідження сьогодні тривалість шкільної освіти в Україні синхронізовано з більшістю країн ЄС. Окрім того, європейський вектор реформи шкільної освіти прослідковується й в аспекті запровадження циклування. Вперше ЗУ «Про освіту» (2017 р.) та у статті 12 ЗУ «Повна загальна середня освіта» визначає, що на рівнях початкової та базової

середньої освіти можна використовувати організацію освітнього процесу за циклами, які виділяються з урахуванням вікових особливостей фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей [31; 33].

Слід підкреслити відсутність єдиного підходу до запровадження циклів у Польщі – два трирічні цикли. Особливістю польського досвіду в цьому питанні є те, що ці два цикли накладаються на попередній і наступний цикли. Так базовий цикл охоплює останній рік дошкільної освіти, а консолідуючий цикл накладається на перший рік навчання здобувачів освіти на рівні молодшої середньої школи [40, с. 121].

Сьогодні, в умовах уваги до аспекту якості освіти в країнах ЄС, сучасною тенденцією Польщі є приведення циклів у відповідність як до структури, так і до запланованих навчальних результатів, що їх мають досягти здобувачі освіти в процесі освітнього процесу. Досить часто це зможе приводити до зовнішнього незалежного оцінювання/інших видів оцінювання, яке проводиться на певних етапах шкільної освіти.

Іншою реформою, метою якої є синхронізація шкільної освіти з європейськими стандартами, є реформа змісту. У дослідженні Міжнародного бюро освіти ЮНЕСКО "Світові тенденції змін у курикулумах: змістовий аналіз національних звітів з освіти" (2003 р.), яке охопило понад 100 країн, виділено чотири рівні причин, які обумовлюють реформування змісту освіти [30].

На першому рівні – інституційному, який корелює із самою освітньою системою, причини можуть включати [28]:

- недоліки або недосконалості чинного змісту, такі як невідповідність новим течіям та відкриттям у науці;
- неузгодженість змістового наповнення зі структурою та іншими аспектами;

- відсутність співвіднесення між змістом і потребами здобувачів освіти та методами навчання, таке як неврахування нових особливостей навчального середовища у багатокультурності, особливих потреб, новітніх аспектів ІКТ;

- невідповідність змісту освіти новим освітнім цілям, підходам до організації навчання та управління в аспектах автономії, децентралізації, громадсько-державного управління;

- низький рівень результатів, що їх виробляє освітня система.

Другий рівень - суспільний:

- неузгодженість між змістом освіти і новими суспільними реаліями, потреба в адаптації змісту до радикальних суспільних змін;

- підтримка соціального розвитку, коли зміст освіти перетворюється на інструмент інноваційного розвитку суспільства та розширення нових цінностей та принципів.

Третій рівень - світовий, що охоплює стосунки країни з глобалізованим світом. До причин цього рівня віднесено:

- глобалізація та інтернаціоналізація, що впливають на зміст освіти;

- адаптацію до світового рівня, передусім відповідність рівня якості системи освіти світовим еталонам;

- взаємодію та інтеграцію в міжнародне співтовариство, коли країна повинна бути конкурентоздатною на світовій арені [29].

В Україні реформа змісту спрямована на його трансформацію на компетентнісні засади. Відповідно до Закону України "Про освіту", середньою освітою є необхідність у прагненні до всебічного розвитку особистості, визнаної найвищою цінністю суспільства [33].

Методом є розкриття талантів, інтелектуальних, творчих та фізичних здібностей, а також формування цінностей та компетентностей, додаткових для ефективної самореалізації. Виховання відповідальних громадян, здатних до

свідомого суспільного вибору та діяльності на благо інших та суспільства, є невід'ємною частиною цієї мети.

Освітня система прагне збагатити інтелектуальний, економічний, творчий і культурний потенціал українського народу та підвищити рівень освіти громадян із наданням сталого розвитку України та її європейського вибору.

Формування ключових компетентностей, зазначених у Законі, включає володіння державною мовою, мовною комунікацією, математичною компетентністю, знаннями в галузі природничих наук, техніки та технологій, інноваційністю, екологічною та інформаційно-комунікаційною компетентністю. Основною ідеєю є можливість навчання впродовж життя, формування громадянських та соціальних компетентностей, що пов'язані з принципами демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, формування культурної, підприємницької компетентностей та фінансової грамотності, а також розвиток інших компетентностей, визначених стандартами освіти [8].

За рекомендаціями Брюсселя розпочато процес трансформації освіти в країнах-членах ЄС на компетентнісних засадах. Як зазначалося в доповіді Європейської Комісії та Eurydice «Розвиток ключових компетентностей у шкільництві Європи: виклики та можливості для політики», країни ЄС визнають важливість життєвих навичок для зайнятості, соціальної інтеграції та подальшого навчання. Відповідно вони активно впроваджують компетентніснобазовану освіту на рівні аспектів ухвалення національних стратегій, трансформації змісту освіти на результативну основу, віднаходження релевантних моделей оцінювання набутих здобувачами освіти ключових компетентностей [36].

Європейський рух запровадження компетентнісної освіти має великий вплив на українську освіту, фактично трансформувавши парадигму знань, яка домінувала протягом багатьох років, на результатоорієнтовану парадигму.

Очевидно, що цей рух є нелегким. На початку він супроводжувався активними дискусіями щодо визначення поняття ключових / мета-предметних / предметних компетентностей, підходів до оцінювання набутих компетентностей, пізніше - пошуками ефективних підходів до імплементації компетентнісної ідеї у навчальний процес.

Науковці Національної академії педагогічних наук України, узагальнюючи проблеми, що супроводжують запровадження компетентнісного підходу в середню освіту України, в Національній доповіді про стан та перспективи розвитку освіти в Україні наголошують на недостатній реалізованості ідеї компетентнісної спрямованості навчання, орієнтації змісту освітніх галузей в основному на формування предметних компетентностей, а ключові (уміння вчитися, громадянська, інформаційно-комунікаційна та ін.) практично залишилися поза їх дидактичною реалізацією тощо [14].

Слушним буде наведення результатів опитування серед здобувачів освіти 9–11-х класів, проведеного в навчальних закладах Житомирської області та м. Київ, вказали про те, що 78,29 % респондентів отримують необхідні знання з соціальних мереж та телевізору. Це впливає на їхню самосвідомість і суспільне сприйняття. Соціалізація особистості, яка триває протягом усього життя, набуває особливої активності в старшому шкільному віці, коли майбутнє виглядає перспективним і змінюється у можливостях. Діти виявляють прогалини в розумінні суспільства, людини та природи. Здобувачі освіти усвідомлюють важливість саме цих знань, крім того, вони базуються на їхньому особистому досвіді життєдіяльності, який включає різноманітні емоції, думки та враження. У старшому підлітковому віці, відбувається активний процес морально-духовної автономізації, фізичного та морального вдосконалення, життєвого самовизначення та входження у світ суспільства.

Сучасна освіта надає великий акцент на соціально орієнтовану особистість, яка не тільки адаптується до суспільства за його правилами,

нормами та законами, але й реалізує себе як неповторну індивідуальність. Важливість взаємодії людини і суспільства, соціалізації особистості та соціального становлення школяра підкреслюється в сучасних тенденціях освіти [28].

Профільне навчання не спрямоване лише на більш глибоке вивчення окремих предметів та допрофесійну підготовку, але має за мету розвиток соціальної компетентності та успішну соціалізацію здобувачів освіти. Основним завданням сучасної школи є розвиток нахилів, інтересів та здібностей здобувачів освіти у напрямку соціального самовизначення. У цьому контексті особливе значення має розвиток самостійності, творчих здібностей та готовності до співпраці, а також формування толерантності, громадянської відповідальності та правової самосвідомості, що адаптує до змін умов життя в суспільстві [21].

Оновлення шкільної освіти має спиратись на кілька ключових завдань, таких як формування досвіду самопізнання та самореалізації, стійкості до асоціальних впливів, розвитку соціальної компетентності та активності здобувачів освіти, а також усвідомленого вибору подальшого освітнього шляху чи професійної діяльності. Особливий акцент робиться на використанні інформаційних технологій, вивченні іноземних мов, а також на посиленні соціально-гуманітарної та ціннісної орієнтованості загальної середньої освіти.

Загалом оновлення освіти спрямоване на збереження фундаментальності, поглиблення життєвої спрямованості та розвиток ціннісно-сміслових орієнтацій здобувачів освіти, забезпечення їх гармонійного становлення як справжніх громадян вільної та незалежної країни [19].

Ідея включення здобувачів освіти у розробку сценаріїв соціальних ролей та професій є цікавою та педагогічно обґрунтованою. Цей практичний підхід може допомогти старшокласникам краще розуміти та впроваджувати соціальні ролі в їхньому повсякденному житті. Пропонується конкретний підхід до розвитку

соціальних навичок, взаємодії та самореалізації здобувачів освіти. Зазначені напрями і завдання вказують на важливість не тільки навчання предметів, але й практичного опанування соціальних умінь та навичок для подальшої успішної соціалізації в суспільстві.

Зазначені умови формування соціальної компетентності також враховують важливі аспекти, такі як постійність практичних занять, реальне ознайомлення з життєвими ситуаціями та забезпечення здобувачам освіти можливостей активного спілкування та взаємодії [28].

Враховуючи всі ці аспекти, сучасна освіта дійсно може підготувати здобувачів освіти до ефективного функціонування в суспільстві та надати їм можливості розвитку соціальних компетентностей.

Формування соціальних компетентностей старшокласників є добре продуманим та педагогічно обґрунтованим. Запропонований алгоритм може значно підвищити розуміння здобувачами освіти своєї майбутньої соціальної взаємодії та самовизначення в суспільстві. Визначення місії соціальної професії, опис дій та вибірку умінь, визначення прав і обов'язків, розроблення способів запобігання порушенню норми, а також формування переліку правил, дозволить здобувачам освіти глибше внести сутність соціальної діяльності та ролей [17].

Освітній заклад повинен сприяти здобувачам освіти у визначенні їх соціально-професійного напрямку шляхом впровадження профільного навчання в освітній процес. Профільне навчання служить засобом подолання відчуття відокремленості школи від суспільства, сприяння розвитку позашкільних відносин між учасниками навчального процесу та відновленню практики наставництва. Визначення профільності школи пов'язане з потребами професійної школи, які, у свою чергу, відвідуються суспільними потребами.

Професійні напрями загальної середньої освіти можуть включати різноманітний спектр профілів, що збільшує потреби регіону та структуру ринку праці. Тут можуть бути техніко-технологічні профілі, пов'язані з

матеріальними технологіями, технікою та технічним обслуговуванням, а також профілі, пов'язані зі створенням нематеріальних цінностей і сферою послуг. Можливий також універсальний напрямок для тих здобувачів освіти, які до завершення навчання в основній школі не виявили своїх інтересів та не виявили усвідомленого бажання навчатися у профільних класах [28].

Аналіз стану профільного навчання показав, що це питання визнається ключовими країнами в процесі реформування освіти в остаточно розвинутих країнах світу, і частка здобувачів освіти, які обирають профільне навчання, систематично збільшується (наразі не менше 70%) [40].

У ході дослідження виявлено умови широкого впровадження профільної освіти на старшому етапі навчання, які включають наступне [21]:

- усвідомлення батьками та здобувачами освіти необхідності вибору конкретного профілю навчання після 9-го класу дозволяє їх налаштувати на професійну спрямованість і уникнути помилок у професійному виборі;
- розробка нових підходів до організації навчальної діяльності для старшокласників у профільних класах;
- розробка нового методичного забезпечення, такого як підручники, посібники, дидактичні матеріали та комп'ютерні програми;
- спеціальна підготовка педагогів, які враховують вікову психологію ранньої профілізації та володіють методами і формами вузівського викладання;
- організація навчальної діяльності у профільних класах, що відрізняються від базового рівня, але водночас не копіює систему вищої освіти;

Отже, виділили кілька варіантів, які можна назвати моделями організації профільного навчання [28].

Очевидно, що будь-яка форма профілізації навчання призводить до скорочення інваріантного компонента. На відміну від традиційних моделей шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів, де тільки один-два предмети навчаються за поглибленими програмами, а інші – на базовому рівні,

впровадження профільного навчання можливо лише за умов скорочення навчального матеріалу непрофільних предметів, які вивчаються для завершення базової загальноосвітньої школи [28].

Модель закладів загальної середньої освіти з профільним навчанням на старшому ступені надає можливість різноманітної композиції навчальних предметів, що забезпечує гнучку систему профільного навчання. Ця система включає в себе такі типи навчальних предметів: базові загальноосвітні, інваріантні та варіативні.

Базові загальноосвітні предмети є обов'язковими для всіх здобувачів освіти у всіх профілях навчання. Пропонується такий набір обов'язкових загальноосвітніх предметів: українська мова, математика, історія, іноземні мови, фізична культура, а також інтегровані курси суспільствознавства (для природничого, технологічного та інших можливих профілів), природознавства (для гуманітарного, соціально-економічного та інших можливих профілів) [25].

Профільні загальноосвітні предмети – це предмети підвищеного рівня, які представляють перспективність кожного конкретного профілю навчання. Наприклад, біологія, хімія – для природного профілю; література, українська та іноземні мови – для гуманітарного профілю; історія, право, економіка та інші – для соціально-економічного профілю і т.д. Профільні навчальні предмети є обов'язковими для здобувачів освіти, які вибрали конкретний профіль навчання. Однією з важливіших вимог до випускників для досягнення ними рівня державного стандарту освіти з базових загальноосвітніх і профільних предметів є отримання позитивних результатів єдиного державного випробування.

Зокрема, рекомендації для оптимізації системи включають у себе [26]:

- забезпечення більших можливостей для індивідуального вибору навчальних предметів та курсів, що підвищують індивідуальні потреби та здібності здобувачів освіти;

- розподіл навчальних годин між інваріантними та варіативними компонентами повинен бути більш раціональним, забезпечуючи баланс між загальноосвітніми та профільними предметами;

- зміцнення спрямованості на розвиток ключових компетентностей, що важливо для подальшої адаптації та професійного самовизначення здобувачів освіти.

- включення батьків, вчителів та здобувачів освіти у процес формування та доповнення змісту профільного навчання для врахування різноманітних потреб та очікувань;

- активне оновлення навчальних програм, забезпечення їх відповідності сучасним вимогам і тенденціям розвитку суспільства та ринку праці;

- забезпечення педагогічних кадрів необхідними знаннями і навичками для успішної реалізації профільного навчання та індивідуалізації навчання [26].

Ці заходи спрямовані на створення більш ефективної та гнучкої системи профільного навчання, що враховує індивідуальність кожного здобувача освіти та відповідає вимогам сучасного суспільства.

Отже, Республіка Польща успішно впровадила реформи в системі освіти. Впровадження та вивчення польського досвіду надає можливість визначити інноваційні підходи та ефективні інструменти для поліпшення функціонування та удосконалення системи профільної освіти та управління нею в Україні. Аналіз і адаптація особливостей польської профільної освіти та її шляху реформування допомагає Україні знайти власний національний шлях до європейського освітнього простору.

Висновки до розділу 2

Система освіти в профільній школі Польщі орієнтована передусім на розвиток здобувачів освіти як особистостей, спрямована на формування соціальних та особистісних навичок, а вже потім на засвоєння теоретичних та

практичних знань. Важливим аспектом є те, що здобувачі освіти мають можливість розвивати свої навички відповідно до власних здібностей і вподобань, що відзначається добре розгалуженою структурою освітньої системи.

Проведено опис польського навчального плану на прикладі ліцею Liceum Ogólnokształcące im. 14 Pułku Powstańców Śląskich, проаналізовано та враховано потреби старшокласників в Україні, а також проблеми дослідження формування змісту профільного навчання про необхідність реформування освітніх стандартів і навчальних програм.

Впровадження профільної структури навчання та забезпечення суттєвої модернізації змісту й освіти, що відбувається в контексті нових державних освітніх стандартів, визначає, що профільне навчання виступає ключовою складовою загальної проблеми модернізації шкільної освіти. Вирішення цієї проблеми дозволяє знизити високі навчальні навантаження на здобувачів освіти основної школи, забезпечуючи при цьому повноцінну освіту старшокласників відповідно до їхніх індивідуальних запитів, здібностей і нахилів. Введення профільного навчання відкриває реальну можливість подолання розриву і забезпечення дієвості між загальною і професійною освітою.

У сфері реалізації сучасних вимог щодо профільного навчання та забезпечення індивідуальної орієнтованості змісту освіти старшокласників можна вимагати розроблення та впровадження педагогічних технологій профільного навчання.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження обраної проблематики нами було висвітлено теоретичні засади та основні тенденції організації профільної освіти у старших класах загальноосвітньої школи в Польщі та Україні.

1. Дослідження організації профільного навчання у старших класах загальноосвітньої школи включає в себе розгляд різних аспектів, які визначають зміст, методи і результати спеціалізованого навчання. Основні поняття, які можуть бути об'єктом такого дослідження, включають:

- профіль навчання, що надає можливість здобувачам освіти обирати конкретний напрям або предмети, які відповідають їхнім інтересам та майбутнім кар'єрним планам;

- дослідження охоплює вивчення конкретних предметів, які доступні для здобувачів, що обирають профільні напрямки;

- зосередження на методах викладання, які застосовуються у профільному навчанні. Це включає в себе вивчення активних інтерактивних методів, проєктної роботи, лабораторних робіт та інших форм навчання, спрямованих на розвиток конкретних навичок і компетенцій;

- система оцінювання, яка використовується для аналізу успішності у вибраних профільних напрямках. Дослідження цих аспектів дозволяє зрозуміти ефективність системи профільного навчання та внести пропозиції для подальшого вдосконалення.

2. У Польщі система освіти включає ступінь профільної спеціалізації у старших класах загальноосвітньої школи, а також можливості вибору конкретних профільних напрямків. Дослідження в цій області фокусуються на декількох ключових аспектах:

- вивчення доступних профільних напрямів та їхню відповідність інтересам та потребам здобувачів;

- аналізується ефективність методів навчання, які використовуються в профільному навчанні, а також система оцінювання успішності здобувачів у вибраних профільних напрямках;

- наскільки ефективна система профільної освіти забезпечує підготовку здобувачів до вибору професії та їхній успішний перехід до вищих навчальних закладів чи робочого середовища;

- активність здобувачів у процесі вибору профільного навчання та наскільки цей вибір відповідає їхнім індивідуальним потребам та майбутнім планам. Дослідження в цій області мають на меті поліпшити систему профільної освіти, роблячи її більш адаптованою до потреб здобувачів та сучасних вимог ринку праці.

3. Вивчаючи та досліджуючи наступне завдання роботи щодо загального аналізу організації профільної освіти у Польщі слід зазначити, що:

- у польських загальноосвітніх школах існує система профільної спеціалізації здобувачів у старших класах, що дозволяє їм вибирати конкретні предмети чи напрямки для глибшого вивчення;

- Польща має розвинуту систему професійної освіти, в якій учні можуть отримати практичні навички та знання для вибору конкретної професії;

- ліцеї в Польщі можуть пропонувати різноманітні профільні напрямки, включаючи гуманітарій, природничий, математичний чи технічний. Технічні школи надають більш спеціалізовану підготовку в технічних чи виробничих галузях;

- учні мають можливість вибирати індивідуальні предмети залежно від їхніх інтересів та майбутніх кар'єрних планів;

- після завершення старшої школи учні мають можливість вступити у заклади вищої освіти і вибрати конкретний фах чи спеціальність. Аналіз організації профільної освіти в Польщі може включати дослідження

доступності та різноманітності профільних програм, які відповідають вимогам ринку праці та сприяють індивідуальному розвитку здобувачів освіти.

4. У роботі запропоновано напрями використання польського досвіду організації профільного навчання для старших класів загальноосвітньої школи України:

- Україна може вивчати та адаптувати польські профільні програми для впровадження їх у власній освітній процес, що може включати в себе вибір конкретних профільних напрямів для здобувачів та розробку відповідних навчальних планів;

- Україна може вивчати польські підходи до підготовки вчителів для реалізації профільного навчання. Це може включати педагогічні курси та тренінги для вчителів, які викладають в профільних класах;

- польська система освіти може бути прикладом для України у вивченні питання щодо взаємодії з підприємствами та іншими галузевими партнерами для забезпечення практичного досвіду та підготовки здобувачів до конкретних сфер ринку праці;

- важливим на наш погляд є те, як польська система заохочує батьків та здобувачів освіти у процес вибору профільних напрямків та розвитку освітньої кар'єри. Це може включати консультації та інформаційну підтримку;

- Україна може вивчати та впроваджувати в навчання новітні технології, такі як дистанційне навчання, віртуальна реальність та інші інтерактивні методи, які підтримують профільне навчання.

Ці напрями можуть слугувати вихідною точкою для подальших обговорень та впровадження певних елементів польського досвіду в освітню систему України, при цьому враховуючи унікальні особливості та потреби нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автономія як шлях до ефективного менеджменту школи: методичні рекомендації. Сеїтосманов А. та ін. Київ, 2019. 47 с.
2. Бельський Я. Теоретичні і методичні основи підвищення ефективності праці вчителів фізичного виховання : автореф. дис. ... док. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2014. 40 с.
3. Василюк А. Тенденції змін польської освіти. *Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжин*, 2016. № 3. С. 91-94.
4. Василюк А. Тенденції реформування шкільної освіти Польщі (XX – початок XXI ст.) : автореф. дис. ... док. пед. наук : спец. 13.00.01. Тернопіль, 2013. 40 с.
5. Гончарова Н. Кар'єрне проектування як фактор професійної підготовки майбутніх учителів. *Психологія і особистість*. 2015. № 2 (8) Ч. 1, С. 258-271.
6. Громов Є. В. Сучасні тенденції розвитку професійної технічної освіти у Польщі : автореф. дис. ... канд. пед. Наук : спец. 13.00.04. Вінниця, 2015. 22 с.
7. Децентралізація. Старша професійна школа: кроки до становлення. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/483/4.pdf> (дата звернення: 05.11.2023).
8. Електронний навчально-методичний комплекс з дисципліни «Теорія і методика трудового та професійного навчання». URL: <http://ito.vspu.net/ENK/2011-2012/TIMTPN/index.htm> (дата звернення: 05.11.2023).
9. Загородня А. А. Особливості диференціації змісту навчання у старшій школі. *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*: матеріали V

Міжнародної наук.–практ. конф., м. Київ, 20 березня 2018 р. / Національний авіаційний університет Київ, 2018. С. 62–64.

10. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 року № 651-XIV. URL: <https://web.archive.org/web/20171023180851/http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Find> (дата звернення: 11.10.2023).

11. Івашко О. А. Проблема полікультурної освіти у Республіці Польща : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Київ, 2013. 22 с.

12. Ковтун Г. І., Мартиненко О. В. Реформування вищої педагогічної освіти України в умовах євроінтеграції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 2 (46). С. 329–336.

13. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.12.2023).

14. Концепція профільного навчання. URL: <http://uazakon.com/document/fpart86/idx86618.htm> (дата звернення: 01.10.2023).

15. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1414672797> (дата звернення: 01.10.2023).

16. Кристопчук Т. Є. Тенденції розвитку педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу : автореф. дис. ... док. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2014. 42 с.

17. Кулінка Ю.С. Методика профільного навчання : навчально-методичний комплекс. Кривий Ріг : КДПУ, 2020. 54 с.

18. Лещенко М. П., Тимчук Л. І. Підходи до стандартизації сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності учнів: польський досвід. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Київ, 2014. № 4. С. 33–46.

19. Мархлевські В., Процак О. Стратегія розвитку освіти в громаді: Досвід 25 років. Київ, 2018. 45 с.
20. Матвієнко О. В., Полянничко З. О. Інформатизація шкільної освіти в Україні та Польщі: порівняльний аналіз. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. Київ, 2015. Вип. 4. С. 40–45.
21. Мачача Т. Навчальна програма курсу за вибором «Проектування виробів в етностилі» для 10–11 класів. Київ : Інститут педагогіки, 2019. 19 с.
22. Мушкета Р., Кіндрат П., Демчук О. Педагогічні впливи у спортивних неформальних угрупованнях як метод соціалізації молоді. Рівне : РДГУ, 2019. Вип. 12 : Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць. 244 с.
23. Навчальні програми для 10–11 класів шкіл з українською мовою навчання. URL: <http://osvita.ua/school/program/30993/> (дата звернення: 01.11.2023).
24. НМЦ Профільного навчання Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка. URL: https://sites.google.com/site/smcprofil/materials/for_organizers/material_1 (дата звернення: 01.10.2023).
25. Нова українська школа. Дорожня карта реформи базової та профільної школи. Проєкт для обговорення / уклад.: Вакуленко Т., Гриневич Л., Лінник О. та інші; за заг. ред. Л. Гриневич. Київ : АКМЕ ГРУП, 2021. 46 с.
26. Організація місцевого самоврядування Республіки Польща. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/orhanizatsiia-mistsevoho-samovriaduvannia-respubliki-polshcha> (дата звернення: 10.10.2023).
27. Організація педагогічних практик студентів математично-природничого відділу вищої педагогічної школи: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2002. 24 с.

28. Орлов В. Кар'єрні орієнтації суб'єктів сучасної професійної школи. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка. 2017. № (13). С. 15-21.

29. Офіційний сайт Інституту педагогіки НАПН України. URL: <https://undip.org.ua/> (дата звернення: 11.10.2023).

30. Пасько І. Більше, менше чи дорівнює: скільки предметів вивчають українські діти порівняно з учнями в Польщі й Англії (докладна аналітика). 13.06.2023. URL: <https://nus.org.ua/articles/bilshe-menshe-chy-dorivnyuye-skilky-predmetiv-vyvchayut-ukrayinski-dity-porivnyano-z-uchnyamu-v-polshhi-j-angliyi-dokladna-analytika/> (дата звернення: 01.12.2023).

31. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 року № 651-XIV. URL: <https://web.archive.org/web/20171023180851/http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Find> (дата звернення: 11.10.2023).

32. Профільне навчання: теорія і практика, досвід, проблеми, перспективи : навч. посібн. / Л. Романенко та ін. 2019. №4. 289 с.

33. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 05.07.2018). (дата звернення: 01.12.2023).

34. Програми для 10-11 кл. URL: http://20zoshmk.at.ua/load/dlja_vchiteliv/programi_ta_metodichni_rekomendaciji/programi_dlja_10_11_kl/22-1-0-72 (дата звернення: 01.12.2023).

35. Про спеціальні рішення, пов'язані з охороною робочих місць : Закон Польщі від 11.10.2013 р. (Законодавчий вісник за 2019 р., поз. 669). URL: <https://migrant.info.pl/ua/> (дата звернення: 01.12.2023).

36. Сеїтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. Київ, 2019. 52 с.

37. Середня загальна і середня професійна освіти у Польщі. URL: <https://europortal.biz.ua/evropa/polshha/navchannia/serednia-osvita-v-polshi.html> (дата звернення: 14.10.2023).

38. Система шкільної освіти у Польщі. URL: <https://uainkrakow.pl/systema-shkilnoi-osvity-u-polshchi/> (дата звернення: 10.11.2023).

39. Стратегія розвитку освіти в громаді : практичний poradnik. / Войцех Мархлевські, Олег Процак. К., 2018. 56 с.

40. Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід: монографія / В. О. Радкевич та ін. ; за ред. В. О. Радкевича. Київ : ІПТО НАПН України, 2018. 223 с.

41. Технології : нові навчальні програми для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень) : метод. коментарі провідних науковців Інституту педагогіки НАПН України. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 47 с.

42. Технології профільного навчання : кол. монографія / Г. О. Васківська та ін. ; за ред. Г. О. Васківської. Київ : Педагогічна думка, 2020. 304 с.

43. Трансформаційні процеси у шкільній освіті країн Європейського Союзу та США : монографія / А.П. Джурило та ін. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 192 с.

44. Туташинський В.І. Навчальна програма курсу за вибором «Технології сучасного виробництва» для 10 (11) класів : Київ: Інститут педагогіки, 2019. 28 с.

45. Шемпрух І. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918-1999 рр.) : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04. Івано-Франківськ, 2001. 503 с.

46. Шиян Р. Децентралізація освіти у Польщі: досвід для України. Київ : Юстон, 2016. 44 с.
47. Ясінська Т. М. Методика профільного трудового навчання. URL: <http://jasinskat.blogspot.com/2014/11/blog-post.html> (дата звернення: 01.11.2023).
48. Absolwenci technikum według kierunków kształcenia. URL: <https://technikum.edubaza.pl/> (дата звернення: 05.11.2023).
49. Banach Cz. Najpilniejsze problemy do rozwiązania w systemie edukacji w latach 2004-2015. *Nowa Szkoła*. Warszawa. 2004. Nr 1. S. 9-13.
50. European Comission. Education and Training Monitor 2016: Poland. *European Union*. 2016. URL: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016-pl_en.pdf (дата звернення: 12.10.2023).
51. Liceum Ogólnokształcące im. 14 Pułku Powstańców Śląskich| Водзіслав-Шльонський, Польща. URL: <https://albioneducation.com/ua/obshheobrazovatelnyj-litsej-iliceum-ogolnoksztalcace-im-14-pulku-powstancow-slaskich-vodzislaw-slyonski-polsha/> (дата звернення: 10.10.2023).
52. Kupisiewicz Cz. Wizja szkoły przyszłości – zarys modelu. *Realia i perspektywy reform oświatowych*. Warszawa: IBE, 1997. S. 109-118.
53. Krajczyńska E. Minister of Science announces more changes in science and education. PAP: Science and Scholarship in Poland, 2017. URL: <http://scienceinpoland.pap.pl/en/news/news,411120,minister-of-science-announces-more-changes-in-science-and-education.html> (дата звернення: 12.10.2023).
54. Kwiek M., Maassen P., (Eds.) National Higher Education Reforms in a European Context: Comparative Reflections on Poland and Norway. *Higher Education Research and Policy*. Vol. 2. Frankfurt and New York: Peter Lang, 2015. 242 pp.

55. Marciniak Z. Poland as a global development partner: Education Reform. *The World Bank*, 2015. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/389281435014171962/Education-EN.pdf> (дата звернення: 01.12.2023).
56. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. URL: <http://www.nauka.gov.pl/en/polish-science-news/> (дата звернення: 01.12.2023).
57. Pawlenko W. Реформування польської системи загальної середньої освіти XX – початку XXI століття. *Pedagogika. Priorytetowe obszary badawcze od teorii do praktyki. Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej* (Warszawa, 30.05.2016-31.05.2016). Warszawa: Wydawka: Sp.z o.o. «Diamond trading tour», 2016. Str.85–88.
58. Pilich M. Ustawa o systemie oświaty. Komentarz, wyd. 3. Warszawa, 2009. S. 29–37.
59. Prawo oświatowe. Dz.U.2023.0.900 t.j. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. URL: <https://lexlege.pl/ustawa-z-dnia-14-grudnia-2016-r-prawo-oswiatowe/> (дата звернення: 12.10.2023).
60. Reforma edukacji. URL: <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/reforma-edukacji> (дата звернення: 12.10.2023).
61. Szczegółowe zasady i trybu kwalifikowania pracowników administracyjnych na stanowiska przewidziane tabelą stanowisk, kwalifikacji i zaszeregowania z dnia 25 sierpnia 1959 r. URL: <https://www.prawo.pl/akty/m-p-1959-76-405,16812880.html> (дата звернення: 11.10.2023).
62. Szkoła podstawowa IV-VIII. Podstawa programowa. URL: <https://podstawaprogramowa.pl/Szkoła-podstawowa-IV-VIII> (дата звернення: 01.10.2023).
63. Szkoły wyższe i ich finanse w 2015 r.: Informacje i opracowania statystyczne / Główny Urząd Statystyczny. Warszawa, 2016. URL: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/> (дата звернення: 10.10.2023).

64. Strategia rozwoju Polski do roku 2020. Warszawa, 2018. 109 s.
65. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym // Dzennik Ustaw. 2005. Nr164. Poz. 1365. URL: <http://isip.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20051641365> (дата звернення: 12.10.2023).
66. Zespół Szkolno - Przedszkolny im. Marii Skłodowskiej - Curie w Ruścu. Комплекс школи та дитячого садка ім Марії Склодовської-Кюрі в Русці. URL: <https://drive.google.com/file/d/15ZZ-JdM0RQnd2iUhidTA2j0hNujr6yz2/view> (дата звернення: 13.10.2023).
67. Wychowanie przedszkolne i edukacja wczesnoszkolna: Ośrodek rozwoju edukacji. URL: <https://www.ore.edu.pl/wychowanie-przedszkolne-i-edukacja-wczesnoszkolna.-pp-z-komentarzem.pdf> (дата звернення: 01.11.2023).
68. Wyniki kompleksowej oceny jednostek naukowych. URL: <http://www.nauka.gov.pl/komunikaty/wyniki-kompleksowej-oceny-jakosci-dzialalnoscinaukowej-lub-badawczo-rozwojowej-jednostek-nau-kowych-2017.html> (дата звернення: 01.11.2023).
69. 50 najpopularniejszych kierunków kształcenia zawodowego w Polsce naukowych. URL: <https://www.bankier.pl/wiadomosc/ksztalcenie-zawodowe-w-Polsce.html> (дата звернення: 01.11.2023).